

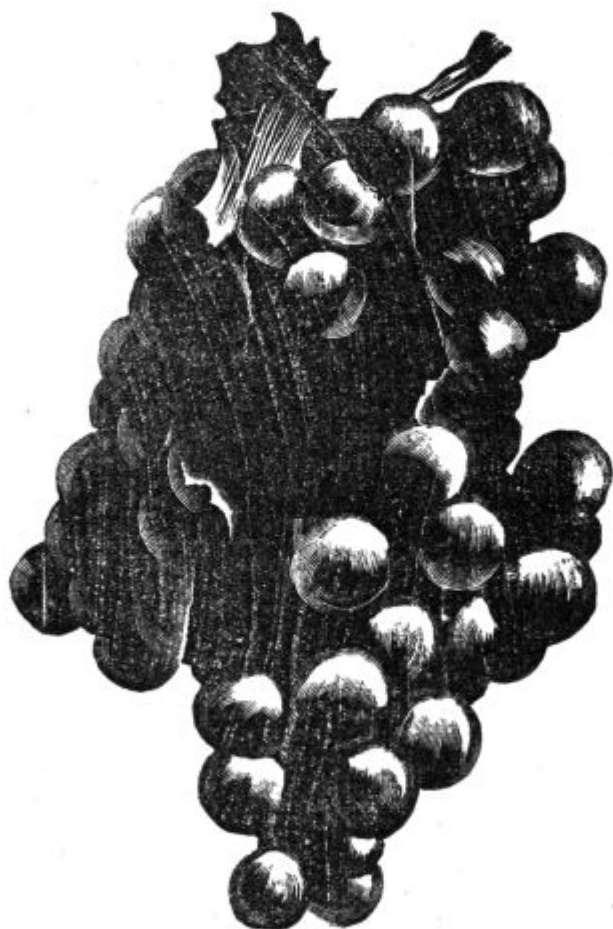
Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 17.

Ljubljana 25. oktobra 1929.

Leto 3.

E. Juslin: »Vi notok« (lesorez)

Inž. Janko Kukovec

Mahatma Gandhi

(Iz predavanja)

Nedavno je Indija slavila 60 letnico svojega nacionalnega voditelja Gandhija. O tem svojevrstnem možu, ki je tako značilen za dobo prebujenja vzhodnih narodov, se drugod pišejo cele knjige. Naslednji članek je pri nas prvi poizkus, da se seznanijo z njim širši krogi našega ljudstva.

Današnja doba nima moža javnega življenja, čigar besede bi se vedno tako popolnoma ujemale z dejanjem in čigar dejanja bi bila vedno le prenos najvišjih etičnih idej v življenje, kakor opažamo to pri slavnem Indijcu Mahatmi Gandhiju. Ni ga moža, ki bi se bil tako nesebično spojil z dušo svojega naroda, predvsem pa z dušo najbednejših, in ki bi bil radevoljno kakor Mesija vzel nase težki križ voditelja zatiranega naroda, kakor ga je vzel Gandhi.

Kdo je Gandhi? R. Rolland opisuje njegovo zunanost takole: Mirne

temne oči. Vitka postava, mršav obraz, štrleča ušesa. Nosi belo čepico, odeva se v belo haljo in hodi bos. Živi od riža in sadja. Pije le vodo in spi na golem podu. Spi sploh zelo malo in dela brez odmora. Pri prvem srečanju te preseneti najprej izraz neskončne potrpežljivosti in ljubezni. Smeje se otroško nedolžno; sploh je velik prijatelj otrok. Njegova vljudnost prisili tudi najognjevitejšega nasprotnika k vljudnosti. Vsako najmanjše popuščaenje nasproti resnici mu je neznosno.

Še kratek življenjepis.

Rodil se je l. 1869. v severnozahodni Indiji. Poteka iz visokega rodu, vendar ne spada v najvišjo, t. j. knežjo kasto. Oče in ded sta bila vodilna državnik, toda oba sta prišla v nemilost zaradi svoje velike prostodušnosti in značajnosti. Ti lastnosti je podedoval v največji čistosti tjun veliki potomec. Značilno je nadalje, da se je štela ta rodbina k neki hinduiski sekti, ki ji je bil prvi zakon — »ahimsa« — non violence, t. j. ne uporabljaj nasilja! — Tudi to si moramo dobro zapomniti, da razumemo Gandhijeve skoraj nadčloveške moči; kakor vidimo, so pri ustvaritvi takega značaja sodelovali celi rodovi visokodušnih ljudi. Tu vidimo, kaj pomeni pravilna selekcija in kaj je tradicija v rodbini!

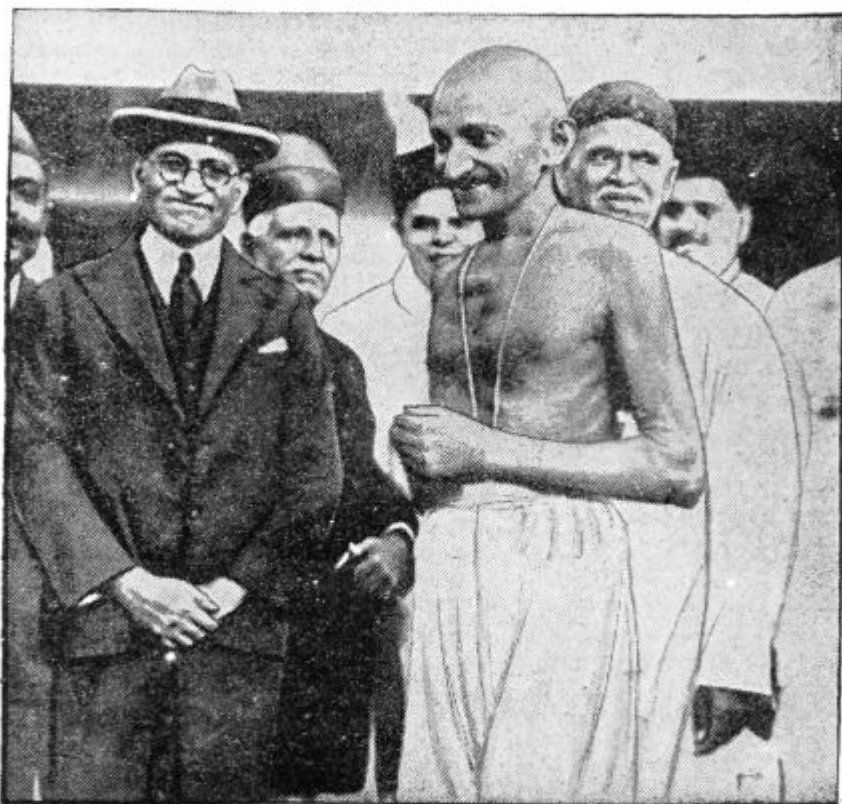
Studiral je na vseučilišču v Londonu. Najprej se je navduševal za angleško civilizacijo, a prav kmalu ugasne ta ogenj in po triletnem bivanju se vrača l. 1891. v domovino, bolj kot kedaj poprej preverjen, da najde svojo izpolnitev in cilj le med svojim narodom.

Dve leti po vrnitvi je bil že v južni Afriki — na ozemlju Holandcev in Angležev, kamor so ga klicali odvetniški posli. Tam je živel kakih 150.000 rojakov, skoraj sami najpreprostejši delavci, ki so jih beli gospodarji izmozgavali in zaničevali. Niso se smeli niti svobodno seliti. Celo Gandhija, angleško vzgojenega gentlemena, so kot Indijca psovali in opljuvali; v hotelu in na vlaku so ga postavljali pred vrata. Vse to pa 25—26 let starega advokata ni moglo omajati. Postal je bratnitelj in voditelj zatiranih rojakov. Toda za razliko od drugih narodnih

voditelj se ni dolgo zadovoljeval z vlaganjem peticij, s časniško kampanjo, s kongresi. V njem se je začel velik duhovni preobrat. Zaprl je dobro idočo odvetniško pisarno, slekel gosposko suknjo ter se ogrnil v haljo bednih in hodil bos. Ta obleka mu je ostala za vse življenje. Gandhi pa se veda ne igra bednega, temveč je res prav tako beden kot je bil Frančišek Asiški, s katerim ima toliko skupnega,

se tako — četudi zelo revno — preživlja.

Tako je odtrgal belim izkoriščevalcem delavce in njih industrija je imela zaradi te neudeležbe — non participation — veliko škodo. — Tu smo pri pristno Gandhijevi metodi: *ne udeležuj se tega, kar smatraš za slabo, ali zlo!* Četudi boš zaradi tega trpel, bo zmaga tvoja, če si v trpljenju silnejši.

Mahatma Gandhi v družbi svojih prijateljev

Saj je ena njegovih glavnih zahtev, da človek ne imej nič več, kot je neobhodno potrebno za najpreprostejše življenje.

V tem času opažamo pri tem Indijcu, da je vplival nanj Lev Tolstoj, s katerim je bil tudi v pismenih stikih. Vendar ga je Tolstoj samo potrdil v lastnem prepričanju, ki se je rodilo v indijskem svetu! Žrtvoval je lastni denar, ves svoj zaslužek in zbral toliko sredstev, da je kupil obsežno posest. Na njem je zbiral veliko število svojih rojakov, da obdelujejo zemljo in

Že takrat se je pri njem pojavila misel, da je trpljenje edini pravi vir zvišanja človeškega življenja. Človek šele tedaj pokaže svojo vrednost, če sme prostovoljno vzeti nase trpljenje in ga hrabro prenaša.

Toda glej! Ko so bili industrijci v nevarnosti, je prekinil svoj odpor in jim takoj pohitel na pomoč. — Tako je med burško vojno organiziral sanitetne čete in ko je izbruhnila l. 1904 v Johannesburgu kuga, je pripravil bolnico. Kolikokrat je bil v smrtni nevarnosti! Angleška vlada je bila prisiljena

na, ga ponovno odlikovati. Vsa njegova požrtvovalna dejanja pa je niso zadržale, da ga ne bi bila obsodila večkrat na ječo in celo v prisilno delavnico! Kolikokrat ga je pretepla razjarjena množica — enkrat skoraj do smrti.

Ta junaška in svojevrstna borba je dosegla višek l. 1906. Na ogromnem zborovanju je zbral Gandhi v Johannesburgu vse zatirane narode in jih zaprisegel k zvestobi. Organiziral je demonstrativen pohod Indijcev po vsem Transvaalu in povzročil velikanške industrijske stavke.

Borba je trajala celih 20 let. Boj najvišjih duševnih sil proti mehanični, brutalni sili, organizirani po »visoki« evropski politiki. — *Duh* pa je le zmagal nad *pestjo!* Bil je to visok in prekrasen znak vstajenja novega časa!

Leta 1914. je izšel kraljevski ukaz, ki odpravlja sramotni davek in dovoljuje Indijcem vseljevanje in prosto selitev. Gandhi je izpolnil zastavljeno si visoko nalogo in se je vrnil čez 21 let kot zmagoslaven, priznan in preizkušen voditelj v domovino. Bil je 45 let star. Z vestnostjo, ki mu je sploh lastna, je zdaj proučeval neznane mu indijske politične razmere. Od pričetka 20. stol. obstojita v Indiji dve struji: zmernejša, ki želi reforme v sporazumu z Anglijo, radikalna, ki hoče izgnati sploh vse Evropece.

Takrat pa izbruhne svetovna vojna. Anglija je navezana na pomoč kolonij. Svečano obeta Indiji popolno prostost. — Indija ji veruje, postavi skoraj 1 milijon mož na bojišče, rrspeva z ogromnimi materialnimi dajatvami in čaka mirno na izpolnitev svečane obljube. Svetovna vojna je okrepila v veliki meri samozavest kolonialnih narodov in seveda tudi Indijcev.

A mir je prinesel le razočaranje. Na glasnejšo zahtevo Indije je odgovorila angleška vlada s proglasitvijo obsednega stanja. Indija se je čutila brezmejno razočarana in prevarjeno. Napovedovala se je krvava revolucija. Usodne odločitve so poklicale Gandhija na krmilo!

Dasi je tudi njemu visoko političen cilj *narodna svoboda in enakopravnost* (angleško: home rule, indijsko: swaraj), vendar ni razmotrival, ali bi revolucija vodila k uspehu ali ne. Brez vsakega kolebanja je postavil nad najvišji *politični cilj* narodne svobode — *eti-*

ni imperativ: ne ubijaj! Krvolitja pod nobenim pogojem ne sme biti!

Leta 1920. je pisal: »Če se Indija odloči za meč, potem napači zame ura težke preizkušnje. Upam, da jo zmagovito prestanem. Moja religija ne pozna nobenih pokrajinskih mej. Ako je v meni vera živa, potem bo zmagala tudi nad ljubeznijo domovine.«

Kakšna je neki ta vera, ki mu je vedno v življenju odločujoča moč, ki mu je skrivnostni plamen življenja? Gandhi je globoko spojen z religijo svojega naroda, zares veren človek, vendar *nikdar na stroške svojega razuma!* Prostodušno in *ostro* je že žigosal napake, ki so se utihotapile v hinduisko vero, dasi ima do nje globoko ljubezen. Njegova religiozna duševnost je res širokosrčna, svobodna in iskrena, podrejena edinole glasu vesti.

Socialno se je bil opredelil sam, ko je dejal, da *ni revolucionarec*, temveč *reformator*. Želi pristen *narodno-indijski* razvoj, izključujoč evropsko ali ameriško civilizacijo in njene kapitalistične temelje. Pravi: »Indijski Rockefeller ne bo nič boljši od ameriškega.« Črna doba — doba *teme* se mu zdi naša moderna civilizacija, ki je Evropo zaslepila in jo zasužnjila denarju.

Enako kot Rabindranat Tagore bi tudi on hotel obvarovati svojo Indijo pred kapitalizmom, zavrti tok in razvoj časa, da, celo potisniti ga nazaj! Sociolog in politik se je umaknil moralistu. Gandhi zahteva bojkot strojev, vrnitev k primitivnemu patriarhalnemu gospodarstvu z zopetno upeljavo kolovrata v vsako domačijo.

Gandhija najdemo vedno ob strahni potlačenih. Vztrajno skuša zboljšati nizki položaj ženstva in z vso dano mu energijo in gorečnostjo se poteguje za najbednejše, najbolj zaničevane in zatirane — za *parije*. Na tem polju ga moramo imenovati direktno revolucionarja. Sam je storil nezaslišno dejanje, ko je kot pripadnik visoke kaste *adoptiral* hčer nekega parije.

Najvišji Gandhijev cilj mu je, *svoboden* človek — *svoboden narod*, ker samo ta ima možnost, da se razvija kvišku in izpopolnjuje svojo življenjsko misijo! Zaupa svojemu narodu, njegovim *duševnim* silam, da bodo zmagale nad materialnimi silami. Sam pravi na nekem mestu: »Moč ne sloni na telesnih zmožnostih, temveč predvsem na neomahljivi, neupogljivi volji

»Non violenc« pomeni pač *trpljenje*, *zavestno* trpljenje, toda trpljenje je *temeljni pogoj življenja*. Nihče se ni še povzdignil, kdor ni šel skozi očičiščujoči ogenj trpljenja! »Non violenc« je zakon naše *človeške* vrste, kot je »violenc« zakon »bestije«.

Če bi se Indija vdala zakonu sile — bi jo bil moral zapustiti. »*Moje domo-ljublje je podrejeno moji religiji.*« Njegova religija pa zahteva *duševni boj!*

Zavedamo se, koliko velikih duševnih moči zahteva Gandhijeva »non violenc«! Z vso dušo želi zmago in svobodo svojemu narodu, kljub temu pa vidi vedno brata celo v tlačitelju. Rajši trpi sam, rajši se sam žrtvuje, nego da bi storil drugemu nasilje. Nis kar ne mislimo, da je to prisilno žrtvovanje plahe, strahopetne duše; ne, to je prostovoljno junaštvo, ki premaguje *živalske strasti*, zavedajoč se, da je duševna borba višja, silnejša, edina, ki je še dostojna današnjega človeka in da je tudi sovražnik tvoj brat! Tuj svet, tuje mišljenje in čutenje našemu civiliziranemu svetu, a vendar tako zelo krščansko!

★

Kako je Gandhi oživotvoril svoje visoke etične ideje v življenju? Življenjske je edina pravilna preizkušnja! Lepih besed in programov imamo več kot dovolj, toda beseda mora postati meso!

Leta 1919. vidimo Gandhija v ustavnih opoziciji. Njegova stranka se imenuje »*satya grahi*« (brez nasilja) in je za *sodelovanje* z vlado. Ko pa izda vlada neki krivičen zakon, ji odpove poskoroščino! V glavnem hoče nasprotnika pridobiti s propagando, z lastnim trpljenjem in z ljubeznijo. Gandhi pravi: »Najtrše železo se mora stopiti v ognjeno ljubezni. Če se Britanci ne dajo omehčati, je to dokaz, da ni ta ogenj zadosti vroč.«

V tem času se je izvedelo med ljudstvom, da so Gandhija aretirali. V Pančabu so izbruhnili nemiri (aprila 1919). Ob nekem velikem, a mirnem zborovanju je dal angleški general streljati s strojnimi na množico. Na prostoru je obležalo 500 do 600 mrtvih. Gandhi je takrat zapisal: »Priljubljeni moramo biti na ugonobitev tisočev in tisočev nedolžnih ljudi, preden dosežemo glas v svetu narodov.« Vlada je proglasila zopet obsedno stanje in pozaprla mnogo uglednih me-

ščanov. Val ogorčenja je pretresel indijski svet; prikipel je do viška, ko so fantastični moslimi izvedeli za mirovne pogoje, ki so jih velesile naložile Turčiji in sultanu-kalifu. Tako so bila pripravljena tla za skupni nastop Hindujev in mohamedancev, med katerimi so prej divjali divji in krvavi spori.

Grozni dogodki so zdaj posunili Gandhija z desnice na skrajno levico indijske politike.

Na njegov predlog je proglasil narodni kongres — *non cooperation* (ne sodelovanje) — z bojkotom zakonodajnega sveta in vseh javnih šol ter odložitev odlikovanj javnih in civilnih funkcij.

Najvažnejša je *swadeshi* zahteva (swa = sam; desha = dežela), ki proglašuje bojkot tujega uvoženega blaga. osamosvojitve domačega gospodarstva, zopetno upeljavo domače industrije, predvsem kolovrata, ki lahko preživlja tudi najbednejšega. Gandhi postane pravi fanatik kolovrata in Tagoreju samemu priporoča, naj obesi svojo lipo na steno in sede h kolovratu.

Ob tej priliki naj omenim, da je bil Tagore oster nasprotnik, tega »non cooperation« pokreta. Tagore piše: »Nacija, ki se zapre nred svetom v lastne meje, greši proti novemu času. Prebujenje Indije se mora vršiti *skupno* s prebujenjem vsega sveta.«

Indija se je odzvala Gandhijevemu klicu in v tej veliki britanski koloniji so napačili usodni dnevi.

Gandhi je obvladoval ogorčeni zbor teh nešteti milijonov nalik neumornemu, oboževanemu dirigentu. Noč in dan je bil med množico; tu je vzpodbujal in dramil omahujoče, ondi krotil po krvi hlepeče, zdvijane strasti — in nenehoma apeliral na plemenitost in pogumnost Angležev, da bi razumeli junaško indijsko dušo.

Pol leta je trajal ta orjaški odpor.

V tem času je prekinil zvezo z angleško vlado in z evropskim gospodarstvom, a zastavil je vse svoje velike moči, da postavi na ruševinah novo stavbo, *pristno indijsko domačijo*.

Narodni kongres se je z Gandhijem na čelu odločil za najstrožji ukrep: *za bojkot davkov!*

Novembra 1. 1921. je prišlo do novega krvoprelitja v Bombayju ob priliki obiska princa Waleskega. Gandhi je bil ves obupan, ker ni mogel obvladati množice, kakor se je bil nadejal. Radi tega je ukinil bojkot davkov in si

sam naložil enodnevni post na teden v pokoro, ker ni tega predvidel in ker se je še premalo vživel v ljudske množice. Mrzlično, morda vprav revoluciozno nastrojenje je še vedno rastlo. Podelili so Gandhiju diktatorsko oblast! Množica je videla v njem svojega Mesijo! Mnogi so ga proglašali za posebljenega Boga. A Gandhi je bil vedno enak: najpreprostejši, najskromnejši človek, ki mu je bilo tuje vsako oboževanje.

Ob koncu leta 1921. je napolnilo indijske ječe 25.000 mož in žena. Dogodki so silili naprej, pristaši so nestrpnostno pritiskali. Gandhi je moral zopet odrediti bojkot davkov, kar seveda najlažje privede do spopadov. In res: ni bilo treba dolgo čakati. V manjšem kraju Chanri so napadli policaji procesijo vernikov. Razbesnela množica jih je vse poklala oziroma sežgala v policijskem poslopju.

Gandhija so ti strašni dogodki popolnoma potrli. Kes in dvom o duševnih silah njegovega naroda so mu divjali v duši. Takrat je napisal v svojem listu »Young India«:

»Če nečemo dopustiti, da se spremeni »non violenc« v violenc, se moramo nemudoma vrniti nazaj, da zopet ustvarimo mirno ozračje. Kaj zato, da bodo naši nasprotniki vriskali nad našim ponižanjem ali polomom! Boljše je, da nas obtožujejo strahopetnosti in slabosti, nego preloma naše prisege. Rajši pretrpim vsako ponižanje, prognanstvo in smrt, samo da obvarujem pokret nasilstva!«

Morala je tudi zdaj zmagala nad politiko, duša nad telesom. Njegova beseda o »non violenc« se je utelesila.

Indijski apostol si je naložil petdnevni nepretrgani post (pravi post!), da se še bolj očisti ter pronikne še globlje v narodovo dušo.

Tretjič zavre kolo gigantičnega voza, a z veliko težavo! Krepka, a odločna manjšina hoče naprej za vsako ceno.

Najtežje borbe ga očuva ljubezniva angleška vlada, ki se odloči po dolgem kolebanju, z zelo težkim srcem, k odločilnemu koraku. Spoštovala ga je, a se ga obenem bala. Spoznala je pa tudi, da je njegova »non violenc« revolucionarnejša metoda nego vsako nasilje.

Dne 9. marca l. 1922. ga je dala aretirati. Morda je ta korak zadržal množico pred naihvišim. In zdaj je stal Gandhi pred sodniki. V svojem odgo-

voru državnemu pravdniku, ki ga je obdolžil, da je hujskal ljudstvo proti vladi, je najprej opisal s pretresljivimi besedami, kako se je izpremenil iz vnetega lojalista v ognjevitiga pristaša »non cooperation«, »non violence« (satyagraha) pokreta. Ta zgodovina je težka obdolžitev delovanja angleške vlade. »Vaš vladni sistem,« pravi, »slo ni edino le na izsesavanju množice.« Prevzel pa je nase vso odgovornost za nemire v Madrasu, za grozni zločin v Chauri, za nezmislno opustošenje v Bombayu. Prevzel je krivdo množice, čeprav je bil on tisti, ki ni nikdar segel po meču, ki se je zmerom boril zoper nasilje, nepoštenost in laž.

Njemu nasproti je stal sodnik — pravi angleški gentleman. »Tudi tisti,« mu je dejal, »ki ne soglašajo z Vašo politiko, Vas globoko spoštujejo kot požrtvovalnega voditelja visokih idealov, da celo svetega življenja!«

S težkim srcem mu je odmeril najmanjšo kazen, 6 let ječe. — Vrata ječe so se zaprla, a Gandhi je ostal živ — bolj živ nego poprej — v srcih množice, ki ji je postal kakor Krist — svetnik in odrešenik!

Dve dolgi leti ne slišimo nič o njem. Prihajajo le poročila, da boleha. Ob koncu drugega leta je bila nenadoma potrebna operacija na slepiču; prebil jo je srečno, ostal pa je še dolgo težko bolan. Angleška vlada je porabila prav rada to priložnost in ga je izpuстила na prosto. Tako so zahtevali celo angleški vladni listi! 10. februar — dan njegovega osvobojenja — je bil proglašen za državni praznik v Indiji, Meeting, praznovanja, procesije zaznamujejo ta dan. Ječo je zapustil oslabljen in bolehen, pravijo pa, da je postala njegova prejšnja žalostna narava mirna in vesela. Njegovo tako in tako dovolj šibko telo se je skrčilo za polovico, a duša se je razširila in objela ves svet.

Gandhijeva ideologija ni samo nacionalno indijska, marveč ima mesiansko poslanstvo za ves svet. Res je, vsi krščanski narodi odločno zmetujemo nasilstvo, laž, hinavstvo in seveda tudi uboj in vsako krvoprelitje; krščanstvo zapoveduje ljubezen do bližnjega, celo do sovražnika. — Toda vsi smo dopuščali vedno več izjem in smo naposled prišli nezavedno ali zavedno do prepričanja, da so to prav lepi nauki za prižnico ali spovednico, tudi za etične teorije, da pa v življenju niso iz-

vedljivi. V življenju kraljujejo naravni zakoni boja za obstanek; kdor je močnejši in bolj zvit, ta zmaguje v dirki po moči in po užitku, ki sta nam poleg denarja najvišja bogova.

To so naši zakoni in teh se držimo, po njih živimo!

Gandhi nam ne toliko s svojimi idejami, kolikor s svojimi dejanji, z osebnim vzgledom odpira perspektivo bolj človeškega in manj živalskega življenja; pravi nam, da je naša dolžnost na zemlji, da se čimbolj oduhovimo, postanemo duhovna bitja, ki žive po božjih zakonih.

Morda ni nihče storil še nikdar tako junaškega in posrečenega poskusa, uravnati vse komplicirano javno življenje po najvišjem npravstvenem načelu, ki se glasi: *Ne s silo, temveč z duševnimi sredstvi poravnajmo medsebojna nasprotja!*

Dr. med. A. Froelich

Kemija človeškega telesa

Delujočim organom je treba dovajati nesorazmerno več kisika kakor »brezposelnim«: izdatna oskrba s kisikom, ki sestavlja peti del obdajajočega nas ozračja, je pogoj za sleherno prekomerno delo, ki naj ga organi opravijo. Če ni količina razpoložljivega kisika, ki ga kri dovaja organom, v pravem razmerju s potrebo po njem, trpe delujoči organi škodo, njih delazmožnost popusti — utrudijo se. Dokaz za to je v tem, da se izmučeni ali od velike utrujenosti izčrpani organi nagleje in laglje opomorejo, če jim nemudoma dovedemo obilo kisika.

Po vsem tem bi razlikovali najmanj dve vrsti utrujitve. Prva oblika: utrudljivostne snovi, mlečna ali fosforna kislina, se nakupičijo v mišicah in jih krvni obtok ne more dovolj naglo odvesti iz preveč okupiranih organov ali na kak drugi način napraviti neškodljive. Druga oblika utrujitve pa bi bila, če bi vrhu tega iz kakršnegakoli vzroka ne bilo za izvedbo zahtevanega prekomernega dela na razpolago neobhodno potrebne količine kisika. Ako se počivajoče mišice skrčijo in opravljajo delo, se razširijo preperezoče jih krvne posode, srednje, male in najmanjše odvodnice kakor tudi iz le-teh izhajajoče najfinejše lasne žilice, tako zvane ka-

Naj zaključimo z besedami Rabin dranata Tagoreja:

»Upam, da se bo krepko razvijal ta duh požrtvovalnosti, duh zadovoljstva, prevzemati nase trpljenje! Niti nacionalna neodvisnost ni taka sila! Zapad veruje neomajno v moč in v materialne dobrine; še dolgo bo klical po miru in razorožitvi, zakaj vedno ga bo znova preplašila njegova lastna posdivjanost. Napoči pa dan, ko bo dokazal dobrotni človek brez orožja da je zemlja last dobrosrčnih ljudi. Popolnoma dosledno, če kliče Mahatma Gandhi, sam slabotne postave, brez materialnih sredstev, na pomoč ogromno moč dobrosrčnih in ponižanih. Naš boj je duševni boj, je boj za vse človeštvo, ki ga moramo osvoboditi iz mrež nacionalnega egoizma.«

pilare, ki jih s prostim očesom vobče ne vidimo. To razširjenje krvnih posod je koristno, ker se v njih kri hitreje pretaka in laglje in temeljiteje odpravi nastale škodljive snovi. Toda samo od razširjenja krvnih posod, ki omogoči pospešeno dovajanje kisik vsebujoče krvi, se hudo zaposleni organi še ne morejo stalno vzdržati v normalnem stanju.

Vodja psihološkega instituta na dunajski univerzi profesor Durig je ugotovil, da nastane po vsakem naporu tako zvan »dolg kisika«. Telo ni izpolnilo svojih obvez nasproti jače delujočim organom, ostalo jim je dolžno kisika; pospešeni in poglobljeni dihlagaji, naglejši in krepkejši utrip srca, razširitev odvodnic v mišicah — vse to še ne more jamčiti za dobavo neobhodno potrebnega kisika v zahtevani količini.

Uničenje žindre

Od delovanja organov, v prvi vrsti mišic, ki morajo opravljati največje na zunaj vidno delo, se stvorijo ne samo kisline, ampak tudi drugi odpadki, za katere bi bil še najbolj primeren izraz plena ali žindra, podobno kakor pri odpadkih in neporabnih ostankih v plavžih in kemičnih obratih. To pleno uniči ali kri s pomočjo kisika, ki ie rah-

lo zvezan s rdečim krvnim barvilom in se zato rad sprosti, ali pa jetra, odnosno jo v neizpremenjenem stanju skupno s sečjo izločijo ledvica. Vrhu tega utegne biti, da v preutrujenih mišicah pojavljajoče se razširjenje krvnih posod, ki ima za posledico izdatnejši krvni obtok, pod vplivom kemičnih utrudljivostnih snovi spet prenela, da, zgodi se celo narobe — krvne posode se razširijo.

Znani italijanski raziskovalec profesor A. Mosso je opazoval utrujene ptice selivke po preletu Sredozemskega morja. Prepelice so bile po poletu iz Afrike na italijansko obal jedva toliko pri moči, da so še letele, niso pa več mogle zaznavati ovir: nič več niso videle dreves, brzozavnih drogov in zidov in so se z vso silo zaletete vanje, pri čemer jih je mnogo našlo smrt. Profesor Mosso si to razlaga tako, da je zaradi prevelike utrujenosti iz možganov izginila kri, zaradi česar so utrujene ptice izgubile sposobnost zaznavanja in reagiranja na zaznave.

Gorska bolezen

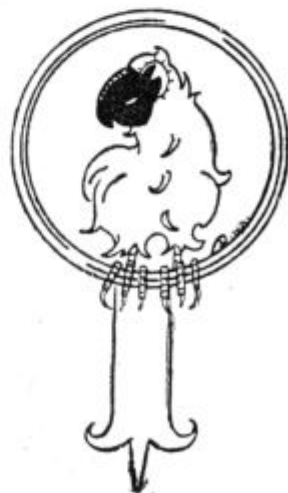
Da nedovoljna oskrba organov s prevažnim kisikom iz atmosferskega ozračja utruditev s tem stopnjuje, da preprečuje odpočitek, posebno potrjuje opažanje preutrujenosti in izčrpanja pri naporih mišic v višavah. Že niti ne na vrhu najvišje alpske gore Mont Blanca, ki se dviga nekaj malega više ko 4800 metrov nad morsk gladino, dobi večina turistov gorsko bolezen. Le z največjim naporom volje jim je moči nadaljevati vzpenjanje, a že po nekaj sto korakih se morajo zaradi čedalje hujše upehanosti ustaviti in počakati, da se odpočijejo, dokler se občutek svinčene teže v udih ne zmanjša. Plezanja na najvišje vrhunce na svetu v Himalajskem gorovju so dokazala, da je vzpenjanje v višine preko 7000 metrov združeno s čedalje hujšimi težkočami, in naposled postane prav nemogoče: vdihavanje čistega kisika, ki ga turisti jemljejo stisnjena s seboj v majhnih jeklenih valjih, odpravi te nepravilne na mah. Najvišji vrhunec himalajskega gorovja Mount Everest, ki mu je skoro 9000 metrov, je do danes ostal nepremagan, čeprav pravijo, da turistične ovire same niso nepremostljive. Težava je le v nedostajanju kisika. Nekateri raziskovalci so se sicer z večmesečnim bivanjem na tibetski visoki pla-

noti, ki leži povprečno kakih 5000 metrov nad morjem, skušali preji privaditi življenju v redkem zraku, a ni kaj pomagalo.

Še huje tožijo letalci, ki bi radi dosegli svetovni rekord v višinskem poletu. Ni še dolgo tega, kar je neki letalec poročal o svojih izkustvih v višinah med enajst in dvanaest tisoč metrov:

...Telo mi je bilo kakor ohromelo, najljžji prijemi, kakor na primer pokrenitev vzvoda, so mi bili skoro popolnoma nemogoči, ves napor volje zaman. Kakor hitro sem vdihal kisik, so vse nepravilne izginile kakor bi odrezal.

Tako si tudi opomore vsaka utrujena mišica, če ji dovedeš s kisikom nasičene, drugače pa lahko docela nehranilne tekočine, denimo v obliki raztopine kuhinjske soli. Na drugi plati pa je za samo skrčenje, tedaj za delo normalne, sveže in odpočite mišice kisik utrpeljiv, ker mišice tudi v taki okolici, kjer ni kisika, nekaj časa vzdrže krčko zaposlitev. Če je količina nastalih utrudljivostnih snovi neznatna, tudi pri dolgem delu ne nastopi utruditev, zlasti ne, če vrinemo med posamezne delovne dobe dovolj dolge premore, ki jim je namen odpraviti in uničiti utrudljivostne snovi, to je doseči odpočitek. Po velikih sportnih naporih pa utegne količina mlečne kisline, ki pride iz delujočih mišic v kri, narasti na več ko sedemkratno ono količino, ki je je v njej ob normalnem delovanju. Tudi utruditev možganov po hudem duševnem delu stopa vselej vzporedno s porastom kislin, med katerimi je tudi fosforjeva kislina.

V boju za južni tečaj

Znani ameriški letalec preko severnega tečaja Byrd se muči ta čas s svojo ekspedicijo v Antarktidi. Ta članek je vzet iz njegove knjige »Protí nebu«, ki opisuje njegovo življenje in doživljanje. Napisana je bila, preden se je odpravil na južni tečaj. Izšla pa je pred kratkim.

R. E. Byrd

Pot do južnega tečaja hočemo razdeliti v odseke po 150 km s primernim številom oporišč. Koliko se da ta načrt z oporišči uresničiti, je ta trenutek neznano. Vremenske prilike pa ga delajo nujno potrebnega. Pripraviti se moramo na viharje, ki bodo zdvijali prav tako nenadno kakor besno preko nas. Ti viharji prinašajo večinoma goste in divje snežne meteže s seboj, ki trpinčijo letalca desetkrat močnejše nego tiha megla. Za takšne primere so potrebna zatočišča, kjer letalec lahko prebije vihar. Zato je treba vzeti s sabo tudi priprave za zasidranje, da ne bi viharji preobračali letal.

Vzemimo, da je treba po kakšnem defektu zasilno pristati 800 km od glavnega taborišča. V tem primeru se lahko reši le v smeri oporišč do varnega pristana, kar bi bilo drugače nemogoče, ker potovalec ne more tu živeti »od dežele« kakor na visokem severu, kjer je skoraj povsod bogato živalsko življenje. Samo ob sebi umevno, da omogoča takšna določena smer znanstveno raziskavanje dežele na obeh straneh. Če je glavno taborišče v Kitovem zalivu, tedaj se izvrši polet proti južnemu tečaju ob robu nepoznanega sveta. Kjerkoli

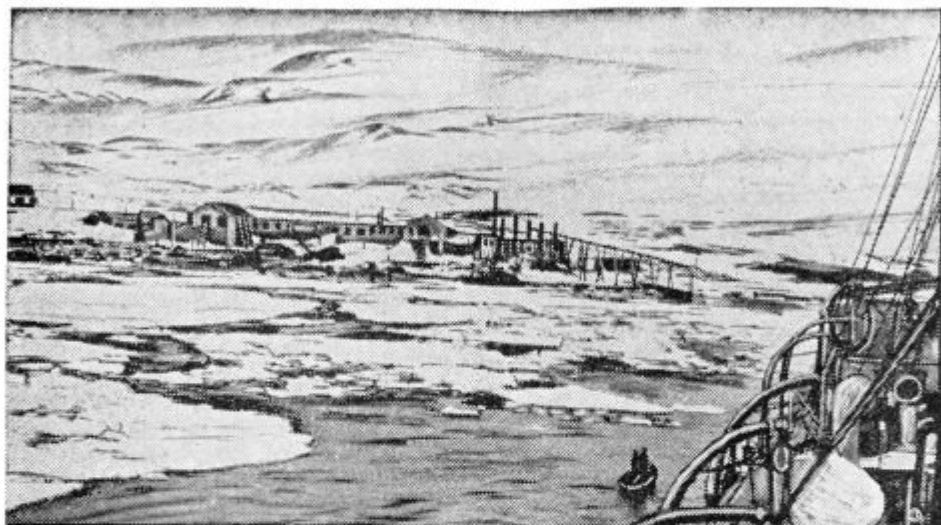
letiš tu v višini 1500 m, povsod se razgleduje oko po širokih površinah, ki jih ni videl še živ človek. S fotoografsko kamero za snemanje zemljepisnih kart upamo obseči proti vzhodu 150 km širok pas. Povratna smer pa zmanjšuje na najmanjšo mero tudi nevarnosti, ki pretijo radi zahrbtnih viharjev. Vendar naj še toliko preiščujemo, vedno nam ostane ogromen presežek nepreračunljivih možnosti. Še vedno ni natančno določeno, kako daleč bodo ležala posamezna oporišča drugo od drugega in kako daleč bomo pomaknili pot v notranjost dežele proti južnemu tečaju.

V glavnem taborišču bomo nakopičili predvsem živila, kurivo in nadomestne dele. Te lahko spravimo naprej na tri načine: z letali, pasjimi pripragami in sanmi na zračne vijake. Bržkone bodo sani s pasjo priprave opravile glavno delo. Tudi učenjaki se bodo posluževali teh priprav, da bi dopolnili s starimi raziskovalnimi pripomočki opazovanja z letal. Končni polet k južnemu tečaju za poslednjimi oporišči predstavlja precejšnje tveganje, kajti če odpovedo motorji daleč zunaj, tedaj bi povratek ne imel baš rožnatih izgledov. V tem primeru bi se morali zanesti na brezžične aparate in na druga letala. Anteno bi dvignili z zmaji. Vojna mornarica se je ponudila, da bi nam po možnosti pomagala pri graditvi brezžične postaje. Ta bi sličila napravi ob poletu čez Atlantski ocean, ki je obstajala iz nekoliko spremenjene naprave, kakršne so predpisane za vojne ladje. Delovala bi z valovno dolžino 600 m. Razen tega bomo opremili letala z majhnimi pomožnimi pripravami (z visoko frekvenco, kratkim valom kakšnih 60 m, akumulatorjem ali dinamom na ročni pogon), ki bodo omogočila zvezo z glavnim taboriščem. Na arktičnih ekspedicijah so se najbolj obnesli kratkovalni aparati, ker omogočajo z majhnim tokom oddajo na velike razdalje in ker jim zadošča dober kratek zračni prevodnik.

Ker leži južni tečaj na 3000 m visoki planoti, je pristajanje zvezano s težavami. Prvič bo tam zelo mrzlo. Toda še važnejša je okoliščina, da daje redki zrak oslABLJENO odporno silo, z drugimi besedami: da zmanjšuje dvigalno silo. Težje se odtrgaš od tal. S tem v zvezi je spet višja brzina ob pristajanju. Od-

pomoč moramo tedaj zelo temeljito pretehtati, če nočemo kjerkoli obsedeti, ker bi letalo ne moglo naprej. Mnogo letal se v takšno višino vobče ne more dvigniti. Naše letalo bo treba zgraditi za krilni odpor 6000 m. Dalje se poveča hitrost ob pristajanju zaradi teže 2000 l

zmoglo vsa ta bremena. K temu je priležni še Primusov kuhalnik, spalne vreče iz kože severnih jelenov, živila, hrano za pse, šotor, zdravila, smuči, nadomestno obleko, lovsko orožje z naboji in lovške nože. Vse te stvari so določene za povratek v primeru prisilnega pri-

Taborišče Byrdove ekspedicije

benčina in 450 kg zasičnih zalog. Nima-mo še niti pojma, da li bo pristajanje tam vobče možno. Zaradi znanstvenih opazovanj pa bi bilo zelo zaželjeno.

Da bi dosegli južni tečaj, je samo ena naših nalog. Neraziskano ozemlje meri 12.000.000 kv. km in ima 14.000 km obsega, kar je tretjina ravnikove dolžine. Ker zabranjuje ledeni oklop ladjam, da se ne morejo temu ozemlju približati, ne ve nihče natančno, kje se prav začinja. Letalo se giblje lahko nemoteno čez ledovje, čeprav je zasilen pristanek na njem seveda zelo tvegan. Tudi več ekspedicij more preiskati le majhen del neznane puščave. Na poslednji poti do tečaja bomo vzeli v letalo bržkone sani z lahko pasjo priprago. Iz tega razloga smo izbrali tako veliko letalo, da bo

stanka. Da li bi takšna težavna pot uspela, to je odvisno od daljave in drugih okoliščin.

V ozemlju južnega tečaja imamo prednost stalnega taborišča, ki ne more odplavati, dočim smo v Severnem oceanu navezani pa plavajoče ledenike. Takšna stalna taborišča nudijo vsaj skromno poravnavo za strahotna vremena Južne dežele. Brez njih ne bi mogli bržkone ničesar.

Kakšen čudovit občutek, če letiš preko dežele, ki se razprostire prvokrat pred človeškim očesom v neskončne dalje! Rad priznam, da bi mi po izvršitvi znanstvenih nalog napravilo tudi srčno veselje in visoko čast, če bi mi uspelo, da bi zasadil zvezdni prapor v spodnji konec sveta.

Nevidni solnčni žarki v sodobni industriji

Danes so tudi industriji spoznali, da je solnčna svetloba v trgovskem oziru prav tako dragocena kakor v medicinskem. Začeli so na veliko izdelovati take šipe za okna, ki propuščajo ultravijoličaste solnčne žarke. Tako je n. pr. tvrdka Imperial Chemical Industries, Ltd. v Millbanku naročila za svoje poslovne prostore 300 qm takega stekla (Vita-steklo). Ne bo dolgo, pa bodo na vseh novih stavbah uporabljali za šipe steklo, ki prepušča tudi ultravijoličaste žarke.

Nedavno zaključena raziskavanja tako zvanih infra-rdečih solnčnih žarkov so dognala, da imajo ti žarki, če jih uporabljamo skupaj z elementom selen, vprav čudežne lastnosti.

Fordova Motor Company preizkuša lakiranje Lincolnovih avtomobilov z ultravijoličasto energijo kremenove svetiljke. Ker te svetiljke izžarevajo žarke, ki so štirikrat silnejši od solnčnih, lahko z gotovostjo trdimo, da ne bo imelo niti tropsko solnce na lakovino takega učinka, kakor ga imajo ti žarki, ki vrhu tega ne povzročajo mehurčkov kakor solnčni. Podobna je metoda, s katero v tekstilnih tovarnah preizkušajo novo blago, ali oblede v premočni svetlobi ali ne. Blaga in barve, ki ne oblede pod temi žarki, ne bo moglo niti solnce obledeti. Tudi za izdelovanje »antikvitet« se uporabljajo ti žarki. Stenske preproge s srednjeveškimi vzorci se izložijo žarkom in kmalu dobe starinsko vnanjost, ki so jo originali dobili šele po stoletjih. Pravijo, da tudi novo vino, če ga obsevamo z ultravijoličastimi žarki, dobi okus in buké starega, zrelega vina; v Franciji se pravkar delajo obsežni poskusi. Zaenkrat je težava v tem, da rdeča vina oblede pod vplivom teh žarkov.

Ogromno koristijo ultravijoličasti žarki pri analitičnem delu. Analitična svetiljka se lahko glede natančnosti meri s spektroskopom. S posebno konstruiranim cedilom se izloči vidljiva luč, ki jo proizvaja ta svetiljka in zdaj se snovi raziskujejo edinole pod ultravijoličastimi žarki, ki so še ostali. Mnoge snovi jamejo, če jih tako obsevamo z ultravijoličastimi žarki, fluorescirati, to je dajati od sebe nekako svojevrstno svetlobo, ki ima pri raznih snoveh različno barvo. Nevidni ultravijoličasti žarki se tu pretvarjajo v vidno luč z

doigimi valovi; če različno pobarvane fluorescence primerjamo med seboj lahko doženemo istovetnost mnogih snovi, celo takih, ki se nam pri dnevnih svetlobi vidijo enake. Tako lahko razločimo, ali so biseri pravi ali nepravi; pristne diamante, ki se dajo zelo dobro ponarejati, razločimo od nepravih po njihovi krasni modri fluorescenci. Zgodovinarju so ti žarki razkrili razne sicer nečitljive napise, v kriminalistiki se rabijo za preizkuševanje ponarejenih dokumentov, bankovcev itd. Kako važno je to, pričuje n. pr. dejstvo, da je neka velika nemška banka nabavila vsem svojim podružnicam take svetiljke. V tekstilni industriji se tkanine preiskujejo z njimi glede poškodb po bakterijah; uporabljajo se tudi že v velikih tobačnih tovarnah. Če promatramo pod temi žarki cigareto, vidimo celo skozi papir različno fluorescenco neštete tvarine v cigareti, ki tvori očitni kontrast rjavkastorumeni barvi tobaka.

S temi žarki se obsevajo nadalje tudi živila, s čimer se povečuje njih vitaminska vsebina. Obsevajo n. pr. sirovo maslo in sicer tako, da ga pustijo polzeti po poševni mizi, ki je močno obsevana z ultravijoličastimi žarki. Čeprav se izvrši v sirovem maslu majhna kemična izprememba, ostaneta barva in okus nedotaknjena. Mnoge velike pekarnice že obsevajo kruh. Umni uvozniki obsevajo s temi žarki sadje, zlasti banane, da hitreje dozori; pravijo, da se jim stroški poplačajo s tem, da mnogo manj sadja segnje. Nedavno se je pojavil na tržišču aparat dr. Scholla za obsevanje mleka. Le-ta prekaša vse dosedanje metode, ker se zdi, da ne zapušča tistega neprijetnega okusa in vonja, ki sicer ostaja za obsevanjem mlekom. Preizkušena je tudi metoda za veleprodukcijo obsevanega suhega mleka.

Ultravijoličasti žarki so takisto zelo učinkovito sterilizacijsko sredstvo.

Infrardeči žarki se producirajo v skoraj enaki svetiljki kot ultravijoličasti. Dognali so, da je selen, ki je izredno občutljiv za svetlobo, zelo dovzeten tudi za infrardeče žarke. To je znano že kakih 40 let, vendar šele v zadnjem času napreduje praktična primena tega izsledka. Tako so izkonstruirali s temi žarki in selenom najboljši alarmni zvočnik proti vlomilcem, kar jih premore svet. Več angleških železniških družb

delu poizkuse, kako bi se te iznajdbe izkoristile za signale na progah.

Izzarevanje solnčne svetlobe je postalo za industrijo tako važno in odpira

toliko širokili možnosti bodočim raziskavam, da lahko po pravici vprašujemo, kaj je v solnčni svetlobi pomembnejše: vidni ali nevidni žarki?!

Meteorji, ki lahko uničijo mesta

Na nebu je nenadoma nekaj zablesčalo. »Zvezda se je utrnila,« pravi preprosto ljudstvo. V resnici je vzplamtel v našem ozračju meteor, mrtev drobec zdavnaj razpadle zvezde. Tako nas uči znanost, ki je razbila že mnoge napačne nazore o skrivnostih zvezdnega neba.

Zamislimo pa si tole: Nekega dne se nenadoma oglasi bučanje in ropot, kakor da drvi od nekdaj tisoče brzovlakov. Trdi, masivni kosi nebeškega prahu se pojavijo v prostoru in začinjajo padati na velemesto. Tisoče ljudi je na mah ubitih. Učinek enega samega velikega meteorita utegne biti strahotnejši od vojnega viharja. Zgodovina sicer še ni zabeležila podobnega dogodka, toda zvezdoznanstvo ga ne izključuje. Teoretično je torej mogoč.

Meteorji so pričé o obstoju drugih solnčnih sistemov in drugih planetarnih skupin, ki obdajajo zvezde, ki se vajo na našem nebu.

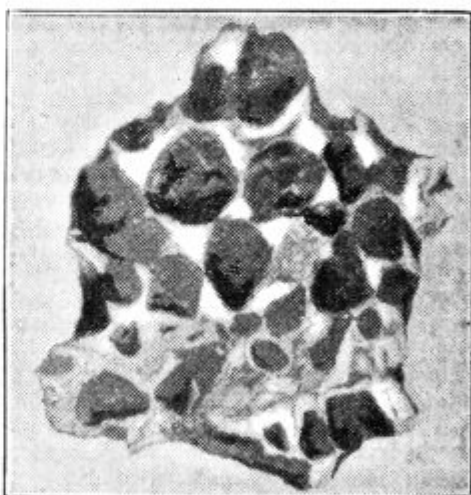
Pred nekaj meseci so odkrili v južni Afriki ogromen meteorit. O njegovem obsegu imamo samo približne podatke, ker je še ves zarit v zemljo. Strokovnjaki računajo, da tehta 50 — 70 ton. V ameriškem prirodopisnem muzeju v Newyorku se nahaja sloveči Ahnighito-meteorit, ki tehta 36 in pol tone in ki so ga smatrali za največjega na zemlji, dokler ni bil odkrit še večji nebeški kamen v južni Afriki.

Toda tudi ta orjaški izstrelek iz vseмира je majhen, če ga primerjamo z drugimi, še neraziskanimi meteoriti. Dne 30. junija 1908 ob 7. uri zjutraj so opazili v sibirski guberniji Jenisejsk cel roj meteoritov. Dasi se je videlo njih padanje v slabo obljudenem kraju, ga je opazovalo stotine ljudi, ki so tudi slišali grmenje, spremljajoče ta pojav. Potresomer (seismograf) v Irkutsku je natanko zabeležil tresljaje, ki jih je povzročilo padanje meteoritnih kamnov na zemeljska tla.

Na ozemlju v premeru 3 km naokrog so kazala tla stotine lukenj, kakor da bi jih razrovale granate. Kako

veliki so bili posamezni kamni, ni znano, ker je dotično ozemlje močvirno in ga je šele 20 let pozneje temeljito preiskala neka ruska ekspedicija. Prihodnje leto se bo to raziskavanje nadaljevalo. Zaradi mehkega terena se lahko raziskuje samo pozimi, ko tla zamrznejo; že to priča, da tako delo ni baš lahko. Verjetno je, če sodimo po luknjah, da so nekateri komadi znatno večji od največjih, kar jih danes poznamo.

Ko je ta roj meteoritov pridrvel v zemeljsko ozračje, je potisnil pred seboj ogromno plast zraka. Valil se je

s takšno brzino, da se zrak ni mogel razpršiti ob straneh, zato se je močno zgostil in segrel. Ko so meteoriti padli na tla, se je razpočil zrak na vse strani. Barografi v Irkutsku in Kirenskem so zabeležili ta zračni val, ko je dosegel omenjeni mesti. Cele milje naokrog je podiral drevje pod sabo, uničil čredo krotkih severnih jelenov, razdril neko kolibo, v kateri je bilo razno orodje in kuhinjski pribor ter je s svojo gorkoto stopil mnoge kovinske predmete. Za njim je gorelo. Osemdeset kilometrov naokrog so se zanetili gozdni požari. Na srečo je to

ozemlje povsem neobljudeno; tudi sicer ni bilo na njem nobenega lovca.

Toda sibirski meteoriti so bržčas še manjši od slovečega meteorja, ki je povzročil cel krater v Arizoni. Nihče ne ve, kedaj je padel ta meteor na zemljo; morda je bilo to pred mnogimi tisočletji. Dejstvo, da je padel orjaški kamen z neba, je ovekovečeno v velikem kraterju, ki ima v premeru 1300 m, sega pa v globino 140 m pod nivojem ravnine, ki ga obdaja. Okrog roba se je nakopičil prstan iz kremenca in pečin, tako da je meteor visok najbrž kakih 170 m. Ustanovila se je družba, ki namerava izkoristiti železo tega velikana. Mogoče je, da bo natančnejše raziskavanje dalo drugačno sliko o njem: morda se je na tem mestu zaril v tla cel roj meteorjev, toda v tem primeru je moral biti mnogo bolj kompakten nego sibirski l. 1908.

Denimo, da bi meteoriti l. 1908. padli na zemljo pet ur pozneje. V tem času bi se naš planet toliko obrnil, da bi nebeško kamenje zadelo severno Švedsko ali Norveško. Posledica bi bila neprimerno bolj katastrofalna nego v Sibiriji, zakaj tu bi po vsej verjetnosti ubilo mnogo ljudi. Če pa bi se to zgodilo deset ur pozneje in nekoliko južnejše, bi se bil kameniti roj zakadil v zemljo baš nad Newyorkom. Tako bi nastala katastrofa, kakor je človeška zgodovina ne pomni.

Če zadene kak meteor v zemeljsko ozračje, leti s tako brzino, da se zaradi trenja z zrakom ves razžari in postane kakor gruda žarečega oglja. Zato ga vidimo, da preleti nebo kakor zvezda, ki se je »utrnila«. V večini primerov tak krehelj mrtvega sveta popolnoma zgori, preden pride na zemeljska tla, ker se železo in drugi elementi pretvorijo v okside ter se izgube v ozračju. Če pa je ta čudni roj, ki mu pravijo tudi kresnice, posebno velik, doseže zemeljsko površino; v tem primeru govorimo o meteoritih.

Vsa telesa, ki spadajo v naš solnčni sistem ali ki zaidejo v njegovo območje, se gibljejo v obliki elipse, parabole ali hiperbole. Planet in večina nam znanih kometov se gibljejo v elipsah, le nekateri kometi so zavzeli obliko parabole. Večina meteorjev pa se giblje v hiperbolah. Ta oblika dokazuje, da so meteorji zašli iz vseмирskega prostora v območje našega solnčnega sistema; potemtakem so naši gostje, ki so prišli na obiske iz neznanih delov vsemirja. V zemeljskem ozračju lete z brzino, ki ni manjša od 42 km v sekundi. Poznamo pa tudi meteorje, ki se gibljejo v elipsi; le-ti so zakonski otroci našega solnčnega sistema in so bili rojeni na enak način kakor naša Zemlja in druga deca našega Solna.

(Iz »Science New-Letter«)

Življenje odvisno od mikrobov

Prvikrat odkar obstoja organsko življenje, se je posrečilo vzrejati rastline in živali v okolici, ki je skoraj popolnoma prosta vsakršnih bakterij. V Pasteurjevem zavodu v Parizu so vzgojili že nekaj rodov žab, morskih prašičkov, raznih vrst žuželk in rastlin, na katere vse življenje niso vplivali nikakšni mikrobi.

In v zlic temu žive in uspevajo, kar — mimogrede povedano — ni tako samo po sebi umevno, zakaj poleg bolezenskih bakterij so med temi praživilji tudi nekatere prav koristne vrste. Nekatere so res krive tuberkuloze, kolele, tifusa itd., a med njimi so tudi druge, brez katerih ne bi mogli peči kruha, ne variti piva in ne pridelovati sočivja, detelje itd. Brez bakterij se ostanki rastlinstva ne bi mogli pretvarjati v

rodovitno prst — humus, ali pa v šoto in premog. Ljudje smo tedaj v marsičem popolnoma odvisni od mikroskopično majhnih praživiljev. Kaj bi koristilo človeštvu, ako bi mu uspelo zatreti vse mikroorganizme, »dobre in hudobne«, je veliko vprašanje.

Neka vrsta bakterij je n. pr. kriva vseh krvavih vojn, ki so se bile po svetu izza najdbe smodnika. Da, kriva jih je tako imenovana azobakterija, ki sodeluje pri nastajanju solitra, ki je — kakor znano — ena glavnih sestavin smodnika. Neko drugo bakterijo so zopet obtožili krivde velike eksplozije na londonskih cestiščih. Gre namreč za bakterije, ki v svojem življenjskem procesu razvijajo eksplozivni močvirski plin. Ker uspevajo tudi v cestnem blatu, ki se odceja z ulic v kanale, je zelo ver-

jetno, da so tudi v njem stvorile pline, ki so se vneli in povzročili strašno katastrofo.

Življenje samo po sebi je v sterilni okolici, kjer ni nobenih mikroorganizmov, popolnoma nemogoče. Ni pa izključeno, da bi se utegnila življenska doba

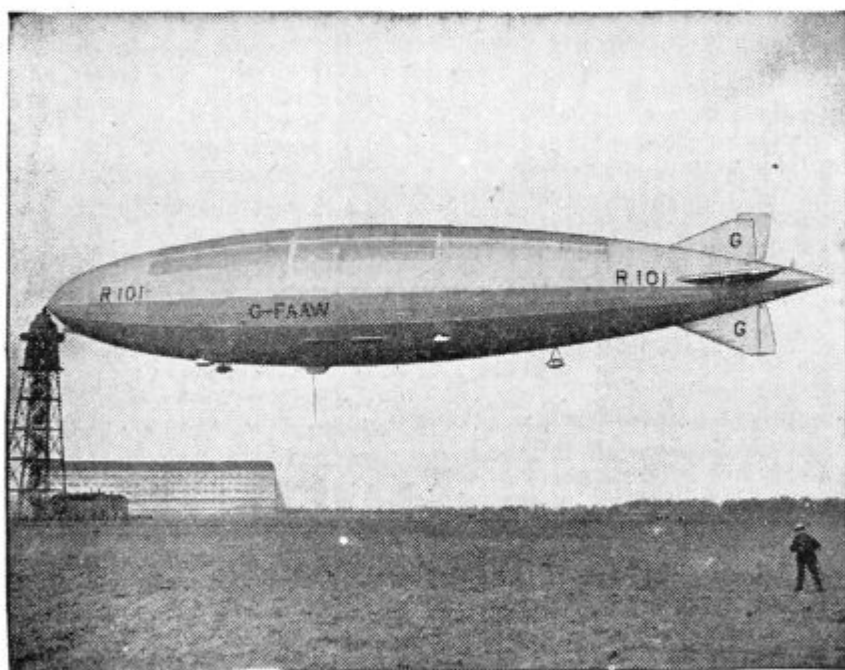
vsega živega v takih okolici znatno podaljšati, ker trdi slavni ruski bakterio-log in Pasteurjev sodelavec Mečnikov, da je staranje posledica kroničnega zastrupljanja s snovmi, ki jih bakterije izločajo v črevesju.

Največji potniški zrakoplov na svetu

Angleški zračni velikan »R 101«

Skoro istočasno, ko je letel »Zeppelin« nad Balkanom, so v Londonu strmele v zrak oči desetisočglavih množic in motrile zračnega velikana, ki je krožil nad mestom ter obkroževal katedralo sv. Pavla, Buckinghamsko palačo in Westminsterško opatijo. Poročajo, da je bil dogodek tako zanimiv in

Polet, ki je trajal celih pet ur, je izzval v angleški javnosti splošno zadoščenje. Zadovoljni so bili graditelji, nič manj zadovoljni tvorničarji, ki so ga tehniško opremili, najbolj so bile zadovoljne množice, ki so videle do sedaj v angleški tehniki nekakšno praznoto v primeri z nemškim »Zeppelinom«. Zdaj

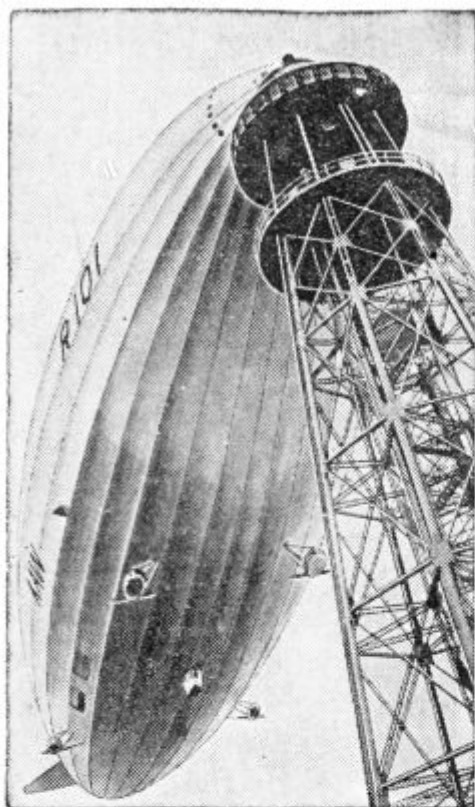

»R 101« pred startom

napet, da se je promet na ulicah, trgih in važnih križiščih ustavljal. Vse je zrló kvišku, kjer je križaril izdelek angleških Royal Airship Works »R 101«, zračni velikan ogromnih dimenzij, tekmeč »L. Z. 127«. Štiri leta je bil kolos v delu, zdaj je major G. H. Scott preizkuševal njegovo praktično uporabnost,

imajo tudi Angleži takšen zrakoplov kakor Nemci in njihov izdelek je boljši, tehniško popolnejši od nemškega.

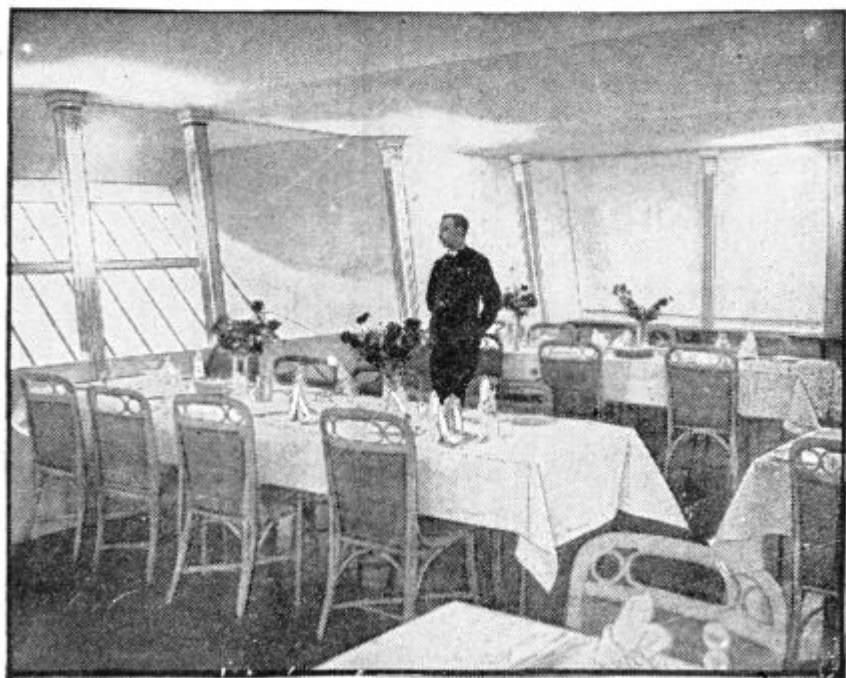
Dejstvo, da postavlja Anglija v promet zračni kolos, kakor je »R. 101« (ki mu bo sledil še »R 100« pomeni, da je dorasla vsakršni tekmi za obvladanje zraka tudi z ogromnimi zrakoplovi, ki

so se ponekod praktično obnesli (n. pr. v Nemčiji pod vodstvom dr. Eckenerja), drugod pa odpovedali (v Italiji pod vodstvom bivšega generala Nobila). Učinek nemških »Zeppelinov« pa je treba vsekakor omejiti. In kakor se je preskrbela z zrakoplovi tega tipa Amerika, tako hoče ostati na vrhuncu svoje moči tudi Anglija. Tem bolj, ker jo vežejo tehtni razlogi kolonijalnih posesti v vseh delih sveta.

»R 101« temelji v jedru na tipu Zeppelinove konstrukcije in mu je na prvi pogled precej podoben, v notranjščini pa se silno razlikuje od njega. Predvsem ima večjo prostornino, pa tudi grajen je drugače, ker je bilo Angležem v glavnem do trdnosti zrakoplova, Nemški Zeppelin se pod pritiskom viharjev radi vdirajo na obodu. Takšna udrtnina lahko postane za zrakoplov usodna. Zato je »R 101« zgrajen iz jekla in duraluminija, in sicer v eni četrtini iz jekla, ki ne zarjavi, v treh četrtinah pa iz aluminija boljše vrste, kakor se je doslej uporabljaj v slične namene.

Angleži so pri svojem »R 101« drugače razvrstili mehurje za plin, najzanimivejša pa je pri njihovem zrakoplovu premaknitev prostorov za potnike v notranjost trupa. »Zeppelin« ima potniško

Del velike jedilnice zrakoplova »R 101« z razglednim okno

gondolo na spodnji strani, podobno kakor nesrečna Nobilova »Italia«. Pri »R 101« so ti prostori pomaknjeni na znotraj in so zgrajeni v tri nadstropja.

Novost, s katero se Nemci ne morejo nikakor sprijazniti, pa so angleški stroji, podobni dieselskim motorjem, ki jih goni nafta. Motorjev je pet, vsi so tipa Beardmore, znamke »Tornado« in vsak od njih razvija 650 KS. Vsak stroj leži zase v posebni gondoli pod trupom. V nasprotju s »Zeppelinom« pa sta obe sprednji gondoli pomaknjeni daleč naprej, dočim visi gondola za poveljnika v sredini oboda. Po potrebi lahko žene stroje tudi vodik, ki ga jemljejo neposredno iz nosilnih mehurjev.

Angleški zrakoplov prekaša nemškega »Zeppelina« v več ozirih. Največja dosegljiva brzina znaša pri njem 132 kilometrov na uro (L. Z. 127 doseže največ 128 km). »Zeppelin« razvije lahko kvečjemu 2750 KS. »R 101« pa 4500 KS. In medtem ko prenese »Zeppelin« samo 85.000 kg teže, je ta pri angleškem zrakoplovu skoraj podvojen in znaša 157.000 kg. Na presežek teže odpade velik del pogonske snovi, teža posadke in opreme in še ostane 25.000 kg za potnike. — Angleški zrakoplov lahko vkrca 100 potnikov in vsak od njih lahko naloži po 50 kg prtljage.

Pri tej razdelitvi teže vzdrži »R 101« 40 ur vožnje, kar odgovarja približni dolžini 4800 km. Če pa stroji ne razvijajo polne sile in se še skrči tovor, se dolžina lahko podaljša do 10.000 km. Pri posebnem štedenju pa vzdrži zrakoplov na poletu 120 ur in prevozi celih 14.000 km.

Te številke so za Nemce malo prijetne, še neprijetnejša pa jim je vest, da se Angleži pri sedanji velikosti »R 101« ne bodo ustavili, ampak bodo gradili še večje zrakoplove tega tipa, ki jih bodo stopnjema še izboljševali. Medtem ko ima sedanji zrakoplov 141.600 kubičnih centimetrov prostornine, jo bodo imeli bodoči zrakoplovi 250.000, 400.000 in celo 500.000 cm. To pomeni, da bodo Angleži, ki jim niso predpisane nobene omejitve v gradnji zrakoplovov, potegnili ves promet z zračnimi velikani nase. Seveda nastajajo pri tem problemi, kako se bo s takšnimi kolosi manevriralo, toda tehnika in praktična izkušnja bosta rešili tudi to vprašanje kakor bodo velevala koristi zrakoplovstva.

»R 101« je namenjen potniškemu prometu, in sicer prometu na velikanske

razdalje. Egipt, Indija, Afrika, Avstralija, Nova Zelandija bodo njegovi cilji in postaje. Iz Newyorka v Quebec bo rabil predvidoma tri dni; do Indije bo vozil štiri dni, v Avstralijo pa osem dni. Za te vožnje bodo potnikom na razpolago vse mogoče udobnosti. Spali bodo v kabinah z dvema in s štirimi posteljami; obedovali bodo v prostorni jedilnici, ki lahko sprejme 50 oseb, kadilci bodo imeli na razpolago poseben salon, kar bo tem prijetnejše, ker je »R 101« popolnoma varen pred ognjem. Na zrakoplovu bo seveda električna kuhinja in prostori za posadko bodo tako ločeni od prostorov za potnike, da bodo slednji prišli z osebjem v stik samo, kadar bodo hoteli in zahtevali sami. Tudi za mir je idealno poskrbljeno, zakaj brnenje strojev se ne bo slišalo. Kolikor se da doslej presoditi, je »R 101« nekakšna idealna sredina med pulmanom in prekomornikom. Prostora je na njem vsaj toliko, kolikor na veliki ladji. Vodstvo zrakoplova je poverjeno majorju Scottu, ki si je stekel velikihkušen s prekoceanskim poletom »R 34« v letu 1919.

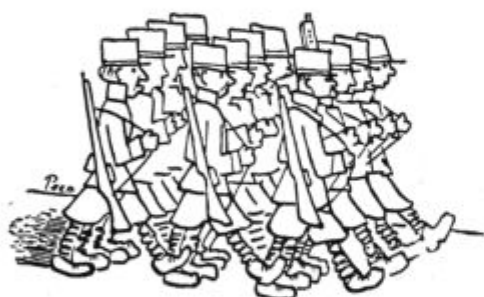
Tipi iz prvega turškega filma
»Angorski kurir«

Diogen Mak Par (Atene)

Prisega novincev

Gore, ki jih je bil izpral dež — kar je tu redko — so se tako prijetno odražale od svetlega obzorja, da so vprav vaabile v svoje naročje. Solnce se je igralo s tankimi oblaki in jih je obrobilo z zlatom, v ozračju pa je dišalo po pomladi, čeprav je bila že pozna novemberska jesen...

Spiro Stavrakaki, novinec v zadnji vrsti pete čete, dvajset let star in šele začetnik v vojaškem življenju, je občutil srečo in pomirjenje, ki veje iz prirode; enako je bilo njegovemu naredniku, Sokratisu Papadopulu, staremu vojaku in vojščaku z dvema zaceljenima brazgotinama in tremi medaljami za junaštva v vojni, junaštva, ki jih je izvršil prav za prav brez sodelovanja svoje volje, nekako zbog spontane reakcije strahu. Še sedaj priznava, kajpada samo

v svoji vesti, da je kaj lahko prišel do slave, da ga rekrutska četa smatra za junaka.

Oba, novinec in njegov narednik, pa sta morala zatajiti željo, da bi vdihavala blaženost poznih solčnih žarkov, ki so prodirali oblake in zvalili potne kaplje na čelo; zakaj na ogromnem prostoru amfiteatralnega stadiona je korakala četa za četo. Tisoči rekrutov, ki danes položijo prisego, obdani s stariimi vojaki, ki so prisegli že lani in predlani ali celo že prej, obkroženi s častniki in akademiki, so korakali kakor na sliki: z izbočenimi prsi in vdrtimi trebui. Nekaterim se pohod ni videl tako tragično resen, zato jim korak ni bil trd, da bi bobnela zemlja pod njimi. Korakali so lahko in mehko, misleč na svojo daljno vas, kjer so se danes pred cerkvijo zbrali fantje in dekleta in ple-

šejo tik pokopališča, na katerem ne-
skrbno in pokojno počivajo njih pred-
niki. Drugi se niso upali niti misliti,
marveč so stopali topo, okorni, s po-
vzdignjeno glavo, nalik lesenim voja-
kom v igračah, — s pogledom uprtim v
njim samim neznano točko, s prsti, ki
so se krčevito iztegnili ob hlačnem ši-
vu. Spiro Stavrakaki je še posebno ko-
rakal kakor izgubljen, pozabljač div-
ne čiste vrhove, kakor da bi za hrbtom
čutil narednika in njegov običajni »Bo-
ga ti rekrutskega«. In naposled — sam
Bog vedi, koliko časa so tako korakali
— se je vsa ta velika reka ustavila, ka-
kor da bi se bila izlila v morje: sivo
uniformirano morje se je zazibalo v
»Odmor!« in je motrilo občinstvo, ki je
v tisočih zavzelo neštete sedeže. Okoli
mize z razpelom se je že zbralo visoko
pravoverno duhovništvo, ki bo zapri-
seglo vso mladino, ki je pustila v svojih
vaseh plug in motiko in prišla sem, da
priseže zvestobo domovini — dasi je
za njo domovina rodna vas, ki se ji je
zdaj izneverila. Priseže, da pojde v
ogelj in vodo in žrtvuje življenje, če ji
velé to oni, katere sedaj vsi nestrpno
čakajo in ki prihajajo počasi, malomarno
kakor v gledališče.

Glej, prispel je general, poveljnik
korpusa, majhen možiček, ki skoro ne-
opazno vleče levo nogo za seboj. Šel je
mimo vseh zbranih čet, odzdravljajoč z
lagodno ravnodušnostjo na strahospošt-
ljive pozdrave oficirjev. Na tribuni je s
hladno prevrčnostjo pozdravil vse, ki so
se že zbrali: dame, predstavnike tuje in
domače vojske, visoko gospodo raznih
ver, predstavnike civilnih oblasti... In
skupina izbrancev na tribuni je postala
čedalje večja, a morje vojske se je
vedno bolj utrujalo od neprestanih
»Mirno!«, s katerimi je moralo izkazo-
vati čast vsaki službeni skupini, ki je
bila prišla na zbirališče. Tudi Spiro
Stavrakaki, ki je od utrujenosti obžalo-
val, da nima četvero nog, da mu ne bi
bilo treba izmenjavati samo dveh pri
odmoru, je v svoji nekomplisirani pa-
meti blago pomislil: »Zakaj neki se niso
dogovorili in prišli vsi ob istem času,
kakor smo prišli mi, čeprav nas je ti-
soče, njih pa komaj petdeset!« Njegov
narednik, Sokratis Papadopulo, že ni bil
tako blag v svojih mislih.

»K vragu z vsemi temi generali in ministri! Kako dolgo nas puste čakati!« Komaj se je brzdal, da ni izrazil svoje misli v glasnem kriku ogorčenja.

Predsednik Narodne skupščine, s ploščato glavo in krasno hčerko, je že sedel na tribuni; pogled na divno oblikovano lepoticino nogo, ogrnjeno v svetlo svileno nogavico, skozi katero se je videla vsaka pega in žilica na mečah, je malce pomiril rekrutovo in narednikovo upornost. Nekateri ministri so se bili tudi že namestili na udobnih tribunskih sedežih, razstavljeni zavidnim pogledom onih, ki so želeli postati ministri, a jim ni uspelo.

»Kje je predsednik vlade?« je vprašal neki general na tribuni, ki je takisto občutil moreč dolgčas, neprestano poslušajoč isti tempo vojne glasbe, ki je venomer svirala isto koračnico.

»Glej, že prihaja,« ga je pomirjeval neki funkcionar.

»In predsednik republike?«

»E, on ima pravico, da prispe poslednji ...

Tedajci se pojača zvok glasbe, glasovi stare vojaške koračnice odmevajo v zraku in vsi pogledi s tribune se zapičijo proti vhodu, kjer se je pojavila nova skupina.

»Predsednik vlade!« — pojasni neki funkcionar, ki je opazoval vhod z daljnogledom. Vsi vstanejo, naravnajo ovratnike in kravate, stresejo s plaščev in hlač prah in pepel, ki je ostal od naglo zavrnjenih cigaret, dokajenih komaj na polovico. Na danj znak svojega starešine, milijonarja, ki je v dobrih zvezah s predsednikom vlade, začno skavti vzklikati in ploskati; njim se pridruži še ostala množica. Tako je prihod predsednika vlade z ženo, ki ga je spremljala ponosna kot kraljica, nalikoval triumfu; v prvi vrsti, kaj pa, po zaslugi milijonarja z monoklom in dobro negovano kožo in seveda, njegovih dobrih stikov z vlado.

»Dobro je, če imaš prijatelja milijonarja« se je začul zloben glas na tribuni, toda godba ga je brž zaglušila.

Predsednik vlade se je bil že povzpel na tribuno, ko je po kavalirski dal prednost svoji ženi. Starec z belo brado in belimi brki, mladostnega lica, a že plešast. Vsedel se je poleg predsednika skupščine, odložil klobuk in pokril glavo s črno svileno čepico, da zaščiti plešo pred vetrom. Okreten, svetovljanski človek, ki ume vsakemu okoli sebe povedati kako presrčno besedo.

V njegovi bližini so se zbrali vsi, ki hočejo, da se jih vidi v društvu in da se malo ogrejejo v solncu še tako brezpomembne besede, ki jo izusti najmočnejši mož v republiki.

Ojačeni akordi glasbe so napovedali naposled tudi prihod predsednika republike, ki so ga takisto pozdravili s ploskanjem in vzkliki. Za razliko od ministrskega predsednika je bil predsednik republike oblečen od glave do pet v izdelke domače industrije. Odzdravljajoč na pozdrave je s svojimi trepetajočimi rokami — malo od starosti, malo od vznemirjenja — komaj nataknil na glavo polcilinder, ki mu je bil bržčas premajhen. Tanki vrat se mu je trudoma obračal v starinskem visokem ovratniku. Zmerno je poljubil roko metropolitu, ki je ni odtegnil, ker je hotel nekako

demonstrativno pokazati, češ: Poglejte, vrhovni glavar države se pokorno podvrže mojemu pokroviteljstvu ...

Šum je prenehal; duhovščina je izvršila molitve in zaprisegla novince. Zdaj se je začel defilé, najbolj učinkovita točka cele predstave.

Zopet korakanje, da se trese zemlja. Dobro oblečeni novinci, vsi srečni, da je minila tudi ta muka, so se radostno podvrgli še novemu naporu — zadnjemu danes. Predsednik republike je nerad vstal in spremljal z očmi gibanje vojske; videti je bilo, da pri tem ni občutil drugega kot željo, da bi se čim prej končalo in da bi bil zopet v sobani pustega, nekdanj kraljevskega dvor-

ca, odkoder so ga zvalili na parado. Tu so se njegove misli nekako srečavale z mislimi rekruta Stavrakakija in narednika Sokrata Papadopula: kajti tudi ta dva sta bila, enako kot predsednik republike, s svojimi mislimi daleč odtod...

Sokratis Papadopulo, korakajoč za oficirji pred četo, je gledal, kako se lomijo pred njim telesa četrte čete, da dosežejo pohvalo za pravo bojevniško marširanje. Zapazil pa ni ničesar, ker mu je stopila pred oči vlažna in blatna pokrajina, kjer je pred 16. ali 17. leti videl krog sebe mrlične in ranjene tovariše, ki jih je moral prepustiti njih nesreči, ne oziraje se na vpitje na pomoč; dirjal je naprej za Turki po golem, pustem kraju mimo žalostno opustošenih vasi. Spominja se, kako mu je v nekem majhnem mestu poveljnik velel, da naj gre k turškim okrajnim oblastim in jim dá potrebne zapovedi. A našel je uradno poslopje pustoj in prazno. V pisarni okrajnega glavarja je opazil na pisalni mizi zlato tobačnico, polno finega turškega tobaka, cigareto, ki je vtaknjena v dragoceno cevko iz jantarja, še gorela. Spominja se, kako je bil obvestil svojega poveljnika, da ni mogel izvršiti ukaza, ker ni našel nikogar v srezu...

»Pobegnili so, gospod kapetan... Nedolgo, celo pred kakšno minuto. Bežali so kakor brez glave, saj se jim še kadijo čiki, komaj da so jih bili odrgali od ustnic...«

In v tistem hipu, po tolikih letih, mu je postalo žal, da ni ponesel za spomin tiste tobačnice in cevke. Neumna glava z rekrutskimi izkušnjami... Sigurno jih je vzel kak pametnejši tovariš, ki je prišel za njim v urad. Nu, tisti Turek, čigar last so bile, ni svojih reči videl nikdar več.

Brez prehoda mu je misel švignila na drugo, podobno pokrajino — pred šestimi leti. Izbuljenih oči ga zro mrtvi tovariši iz blata in vlage. Ranjenci tulijo, toda bežeči tovariši jih prepuščajo sovražnikovi milosti, ki je kajkrat brez usmiljenja, ker se mora maščevati džauru, ki na svojem srečnem pohodu tudi ni bil prizanesljiv sovražnikovim rojakom. In teh dvoje bojišč, ono pred 16. in to pred 6. leti, se je strnilo v njegovem spominu: korakajoč še dalje kakor v snu, je videl samo kup blata in mesa in godba, ki je igrala vedno glasneje in že stotič koračnico, se je v njegovih ušesih izorenila v grozno kli-

canje na pomoč mladim, umirajočim življenjem. Narodna himna, ki se je zatem razširila s svojimi blagimi, neju-naskimi akordi nad vsem prostorom, se mu je zazdela kot nedogovorjeno in nerazumljivo prokletstvo v hropenju vojaka, ki je umiral:

»Mati moja, nikdar več te ne bom videl!« — je izdihnil pred njim mladenič, čigar sedemnajstletna mladost mu še ni naklonila brkov.

»Deca moja...« ni izrekel do konca starejši vojak tretjega poziva.

»Kje si, ljubljena moja?« Močan glas je oledenel v grlu njegovega sovaščana, ki se je bil nedavno oženil.

»O, prokleta bodi vojna!« — je udaril kakor težek panj ob kamen stari rezervist, ki ga je podrla sovražnikova krogla baš v hipu njegovega najbolj miroljubnega mišljenja.

Toda vse so morali pustiti tako kot je bilo: ranjence, da jadno poginejo daleč od svojih, brez toplega, žalostnega pogleda onih, ki še ostanejo živi; mrlične pa, da jih kljujejo vrane in krokariji, dokler hladna sovražnikova lopata vseli skupaj ne pomeče v skupen, neznan in daljni grob, kamor ne bo doletela niti ptica z njihovih zapuščenih ognjišč. Treba je naprej, preko novega blata, vedno globlje in globlje, preko novih trupel. S krvavečim srcem moraš poslušati obupne krike onih, ki čez nekaj minut ne bodo več živi. Na umazanih in pustih poljanah moraš pustiti razen tovarišev tudi svojo slavo in svoje junaštvo...

Sokratis Papadopulo se je spotaknil ob kamen in se iztreznil. Ves se je še tresel od spomina na strašne dogodke, ki so se mu zgostili v en sam težek in nepopravljiv poraz: ni videl zmage pred šestnajstimi leti, ker jo je vso zasenčil poraz pred šestimi leti.

»In zakaj vse to?« je jel razmišljati po teh prividih. — Kdo nas je pognal v brezupno vojno? Ali hočemo vojno mi, ki korakamo v ritmu enolične godbe, topo, brez lastne volje, ali jo hočejo oni, ki smo se pred njimi vse jutro iztezali, da jim pokažemo, koliko nas je in kako močni smo. Ali pa je nočemo ne mi niti oni, marveč pride neiskana in nenaprošena, kakor pridejo prirodne nadloge: glad, povodenj, potres in bruhanje lave iz vulkana? Mar želi vojno ta drgetajoči predsednik republike, ki si komaj posadi klobuk na glavo? Toda če nočemo vojne, ali nam je morejo vsiliti? Kakšna je neki tista tajna sila,

ki nam vелеva, da koljimo ljudi, ki nam niso storili nič zalega? Nikdar več me ne prisilijo, da izstrelim puško na svojega bližnjega...

To je bil edini sklep, h kateremu je bil prišel; na vsa druga vprašanja si je ostal dolžan odgovor.

Tisti trenutek je njegova četa korakala mimo tribune in Sokratis Papadopulo se je trudil, da bi prečital na obrazih predsednika republike in vlade, kaj onadva mislita; hotel je na njunem obrazu prebrati odgovor na vprašanja, ki ga mučijo. A glej: tu ga je čakala hladna ravnodušnost: šef države se je nenehoma mučil s svojim polcilindrom, a predsednik vlade se je smehljaj v pogovoru s соседom.

»Morda pa hočejo vojno te divne, očarljive žene?« — se je vprašal narednik, ko mu je pogled obtičal na damah, ki so se bile zbrale na tribuni. — Vojno, ki je strašna, polna groze, kjer bi se njihovi čevljički hitro umazali, njih dišeča lica oblatila in blag pogled, ki zasleplja rekrutska srca, zakrnavel in podivjal? Ali žele vojno njegova mati, njegova sestra in žene vseli teh kmetov, ki se bojujejo kakor levi? In mati tistega slabotnega Stavrakakija? Tega, ki mu je bil že stokrat opsoval očeta in mater, ker je tako pokoren, ker tako posluša vsako njegovo besedo in ker nič ne kombinira v svoji glavi, da potem zapovrstjo napravi vse narobe? Ne, ni mogoče, da bi žene želele vojno... Ne, naše matere... toda ali morejo kaj storiti zoper vojno? Nema-ra — toda več bi mogle storiti žene ondi-le na tribuni, če bi hotele, ako bi imele materinsko srce in še to: če bi vedele, kaj je vojna: blato, lakota, smrad, uničevanje, neusmiljenost, zapuščanje milih in dragih v največjih mukah...

»Ne, nikdar več ne uporabim orožja proti človeku, svojemu bratu!« si je dejal ponovno.

Šele sedaj je opazil, da je njegova četa že davno odšla s stadiona. Mimo čete je zdirjal avtomobil ministrskega predsednika, ki je sedel v njem z ženo.

»Glej, tudi ta bi lahko pomagala, če bi hotela!«

Vojna je bila zanj uganka. Verjel je, da je nihče ne želi, toda vzlic temu pride prej ali slej: v nji se bijejo največ tisti, ki jo najmanj marajo.

Preden so vstopili v vojašnico, je na poveljnikov ukaz še enkrat tekel ob če-

ti, da pregleda, ali so se vsi vrnili. Ni samo pregledal, celo pobožal je s svojim trdim naredniškim pogledom vso to mladost, ki je še pred nekaj minutami stala pred onimi, ki so zasedli udobna mesta na tribuni. Božajoč s pogledom mlade fante, je očetovski sklenil, da bo blag z njimi, pa tudi s Stavrakakijem, ki ga je opazil v zadnji vrsti, kako vznešeno stopa, iztezajoč skrčene prste navzdol po stegnu. Sklenil je, da jim ne bo vlival v srca bojnega navdušenja, naj postanejo to kar je postal on: nasprotnik vojnih strahot...

Drugega jutra pri vaji novincev na vojaškem dvorišču je bil Sokratis Papadopulo strog in neizprosni kakor po navadi.

»Boga ti rekrutskega, kako se boš boril, ko si taka šema!« je vpil nad Spirrom Stavrakakijem, ki je okorno korakal in, mlad, mislil na svojo staro mater in gledal čiste vrhunce okoliških gora...

Atene, leta 1928.

Dr. Vl. Travner

Čarovniški procesi na Slovenskem

(Nadaljevanje)

1673.

21. Dne 31. julija se je začel v *Ljutomeru* velik čarovniški proces. Zago-varjati se je moralo 9 oseb in sicer 8 žensk in en moški. Dne 21. avgusta istega leta se je izvršila sodba: 6 žensk je zgorelo živih na grmadi; dve ženski sta bili javno izbičani in nato izgnani iz dežele; moža pa so obesili. (Kovačič *Ljutomer* str. 161; Gubo *St. Verg.* str. 146).

22. Iz spisov zoper Uršo Triplat (gl. t. 24.) izhaja, da ste bili prilično obistem času na *Hrastovcu* umorjeni dve čarovniški osebi namreč zakonca *Simon* in *Urša Kupčič*.

23. Najznamenitejši vseh spodnještajerskih čarovniških procesov in morda eden najzanimivejših čarovniških procesov vobče, pa je bil proces, ki se je vršil tega leta v *Hrastovcu* proti nesrečni *Marini Vukinec*. Junaštvo preproste slovenske žene, ki se — svesta si svoje popolne nedolžnosti — kljub nepopisnim mukam ni vdala blaznim zahtevam krvoloka *Lampretiča*, zasluži vse naše občudovanje. Po svojih strahotah presega ta proces vse naše na strahotah gotovo ne revne čarovniške procese in osvetljuje v strašni luči tedanjo »justico«. Pravno zanimiv je ta proces, ker je celo po tedanjem pravnem naziranju brezdvomno justičen umor. Razen tega izvemo iz tega procesa mnogo o tedanjem življenju in običajih, o ljudski medicini i. t. d. Slednjič so strašne vizije, ki jih je imela uboga zblaznela žrtev opisane tako nazorno, da si moremo ustvariti natančno sliko o izbruhu in poteku njene duševne bolezni. S tem procesom je sodnik *Lampretič* postavil svojim nedolžnim žrtvam najlepši in najtrajnejši spomenik, o sebi in o svojih stanovskih tovariših pa napisal sodbo, kakor bi jo hujše ne mogel napisati največji sovražnik. Zato je umestno, da opišemo ta proces dobesedno po spisih, ki so se nam ohranili v izvorniku v celoti.

Proces se je začel dne 1. februarja 1673 zaradi izpovedbe l. 1661. (torej pred 12 leti!) umorjene *Uršule Černe*, ki je obdolžila iz golega sovraštva

Marino Vukinec satanskih sestankov in ki je svojo izpovedbo »s smrtjo potrdila«. Iz spisov izhaja, da je bila *Marina Vukinec* ob času, ko se je začel proces zoper njo, stara okoli 57 let, poročena in mala posestnica (želarka) na *Vindeški gori*.*

Prvotno jo je zasliševal upravitelj deželskega sodišča *Jurij Šoster*. Obtoženka je izpovedala, da se je pred kakimi 14 leti (torej l. 1659.) okoli sv. *Jerneja* (24. avg.) sprla na *Vindeški gori* z *Uršo Černe*, ki jo je obdolžila, da je krava obtoženke napravila na vrtu *Urše Černe* škodo. Ugotovilo pa se je, da krave na vrtu ni bilo, ker so se poznale samo majhne stopinje, kakor da bi hodila tam kaka srna. Nato ste se *Vukinec* in *Černe* vpričo že pokojnega župana *Lovrenca Zorca* na videz poravnali. Kake dve leti pozneje je bila *Urša Černe* obtožena čarovništva. Pri tej priliki je izpovedala, da se je tudi *Vukinec* udeleževala satanskih sestankov pri križu pri *Gradišah*. Zato je bila *Vukinec* pozvana na sodišče. V sobi za grajske službenice je bila predstavljena *Urši Černe*, ki je takrat rekla, da je *Vukinec* njena prava tovarišica pri čarovnijah. Na sodišču je bila samo en dopoldan, nato pa je bila proti obljubi odpuščenaa.**

Obtoženka je tudi priznala, da je bila nekoč v družbi svojega moža in še več drugih oseb, ki so medtem že pomrle in na katere se obtoženka več točno spominja, pri *Urši Černe* na kolonah (»auf der Collina zu teusch Sautanze«), kamor jih je povabila *Urša*. Ta je obtoženko še pozneje večkrat vabila k sebi. Njej pa je bilo to težko in ni hotela imeti z *Uršo* nikakih stikov. Pozneje je obtoženka po daljšem prigovarjanju še pristavila, da se je udeležila koline tistega leta, ko je prišla

* V spisih se imenuje kraj »Gamsgassenberg«. G. dr. *Ožbald Baumig*, mi je sporočil, da je ta kraj *Vindeška gora* (nem. *Ameisberg*) v sodnem okraju *Sv. Lenart*, občina *Jablanci*, nedaleč od *Hrastovca* na meji občine *Grušova*. Tu raste dobro vino.

** Očividno je smatralo sodišče, da ti indičij še ne zadostujejo za proces.

s svojim možem iz Doḡoš (pri Mariboru). Navzoča sta bila takrat zakonca Janže in Apolonija Kunač. Pri tem zagovoru je vztrajala obtoženka tudi 2. februarja. Popoldne tega dne je bila »ostro« izprašana. Priznala pa je samo, da pride njen mož včasih vinjen domov in da je možno, da pride v stike s čarovniškimi ljudmi. Zato naj ga le pokade z blagoslovljenim kadilom.

Dne 4. februarja* so ji pokazali »corpora delicti«, ki so se našla v njeni skrinji t. j. debele korenine, kruh, staro mast in še par drugih stvari, ki so bile sumljivo zavite v neki zavoj. Zadevno so jo izprašali dobrohotno in ostro. Obtoženka je izpovedala, da je dobila kruh od neke stare žene, ki živi pri Simonu Bregantu. Ženica pa si je izprosjačila kruh na dan sv. Petra (29. jun.) in na dan sv. Margarete (28. februarja). Mast ji je ostala, ko je pekla »krofe« za pustni torek; mozeg iz kosti pa rabi, da namaže ž njim ženske pri porodu. Bela zdravila, ki so v dveh zavitkih, ji je podarila pred dvema letoma neka desetnica,** češ da je to dobro sredstvo, da doma ne nastane ogenj. Kos starega kruha, ki izgleda kakor kaka pogača (»Pogätschen«), je spekla pred kakimi 15 meseci, ko si je dala napraviti peč. Ko je bila stara 13 let, je služila pri stari Senekovički v Žetalah. Ta pa ji je pripovedovala, da je kruh, ki se speče prvič v novi peči, dobro sredstvo zoper mrzlico. Tako je pomagala preteklo jesen otrokoma Lovrenca Šmalca kakor tudi svoji hčeri Luciji, ki je doma, in svojemu vnuku, ki živi pri njej. Črno voščeno svečo je nesla h krstu svoje hčere Lucije, pozneje pa vsako leto na Svečnico v cerkev. Taka sveča je dobra, če se jo da umirajočemu v roke. Kako so prišle suhe višnje v njeno škrinjo, ne ve; mogoče so jih dali tja njeni najemniki. Lonček z mazilom je prinesel njen zet od svoje matere iz Cvetkove (pri Mariboru), da je odpravil ž njo svoji ženi (hčeri obtoženke) otekline. Zelišče, imenovano »Debich«*** ji

je prinesla pred 3 ali 4 leti neka ženica, ki živi v Razvanju (pri Mariboru), od Sv. Bolfenka na Pohorju. Zelišče je dobro, če se otroci prestrašijo. Tri pfenige, ki so v zavoju pri kruhu, ji je dala ista beračica., ki ji je podarila kruh. To je potrdila tudi imenovana beračica.

Dne 4. februarja ob pol petih popoldne so posadili obtoženko na čarovniški stol. Dne 5. februarja so ji predstavili ženo Lovrenca Šmalca, čigar otroke je obtoženka baje lečila. Obtoženka je rekla, da ni prava, ker je lečila otroke sestre Jere, ker je Šmalčeva žena trdila, da Vukinec ni nikdar pomagala njenim otrokom. Naslednjega dne so poklicali na sodišče Jero, sestro Lovrenca Šmalca, ki pa je izpovedala, da je dala obtoženka samo njenemu možu kos kruha. Mož pa je vrgel kruh psom. Nato je rekla obtoženka, da je dala kruh neki podobni ženski iz iste vasi. Istega dne so predstavili obtoženki Tomaža Ferliča. Ta je namreč slišal obtoženko, ko je v njegovi hiši pripovedovala, da je opravila sneha Adama Kocbeka na gnoju potrebo in nato kmalu zbolela in umrla, in da je morala iti ta (Kocbkova sneha) med čaravnice. Pristavila je baje tudi, da je morala iti tudi Jezova žena, ki je bila takrat bolna, med čaravnice. Obtoženka je rekla, da je rabila te besede »med divje ženske«, ker se tako govori na Dravskem polju. Slednjič je le priznala, da je Ferlič pravilno izpovedal.

Na ta način (posest sumljivih predmetov, male neresnice in govorenje o čaravnicah) je bil sum čarovništva utrjen. Zato je krvnik še istega dne pregledal obtoženko, če ima kaka hudičeva znamenja. Našel je dve znamenji: eno na levi strani, drugo pod pazduho ter prebodel z iglo obe znamenji »precej globoko«. Iz znamenja pod pazduho je priteklo prav malo krvi, drugo znamenje pa sploh ni krvavelo. Ko so jo potem vprašali, če je čutila kake bolečine, je rekla, da je pač čutila bolečine, da pa jih je pretrpela, ker je telo grešno.

Medtem je pozval grof Herberstein svojega sodnika Lampretiča. Domnevno je moral biti sodnik dotlej kje drugod zaposlen. Herberstein pa si je moral misliti, da je najbolje, če konča proces zoper trdovratno čaravnico njegov izkušeni sodnik sam. Ko je prišel Lampretič v grad, se ukazal zve-

* Dne 3. febr. se je vršila hišna preiskava.

** O desetem bratu in deseti sestri gl. Pajek str. 10 (posebno tam navedeno narodno pesem).

*** Najbrže črni teloh (*heleborus niger*), ki raste v velikih množinah na Pohorju in ki slovi kot zdravilno sredstvo. (Gl. tudi Pajek str. 203).

čer tega dne (6. februarja), da se obtoženka odveže od čarovniškega stola. S tem se začne nova faza v procesu.

Naslednje jutro (7. februarja) je predočil sodnik, ki je medtem proučil spis zoper Uršo Černe in dosedanje podatke kazenskega postopanja, obtoženki vse indicije, ki govore za to, da je obtoženka čaravnica, kakor da jo je obdolžila Urša Černe čarovništva in da je svojo izpoved celo s smrtjo potrdila, da so se našli pri njej sumljivi predmeti, da je imela zveze z ženska-

mi iz zloglasnih Dogaš, o katerih je izpovedala Urša Černe, da so čaravnice, ki se udeležujejo satanskih sestankov, da je obtoženka imenovala druge ženske čaravnice, da so se izkazale njene navedbe o zdravilni moči kruha kot neresnične, da tudi ni pojasnila, zakaj da ima kruh tako moč i. t. d. Ko jo je nato sodnik pozval, naj prizna krivdo, ni dobil od nje poljovnega odgovora. Zato jo je ukazal ob 8. zvečer privezati na čarovniški stol.

Pogostitve umrlih in pogrebne pojedine

L

Kolikor narodov, toliko nazorov. To splošno priznano pravilo velja tudi glede nazorov o duševnem življenju človeka po njegovi smrti, vendar pa je bila, oziroma je večina kulturnih in nekulturnih narodov prepričana, da s telesno smrtjo ni ponehalo duševno življenje človeka.

V zvezi s temi različnimi nazori o duševnem življenju po smrti so najrazličnejši običaji narodov ob smrti in po pogrebu. Vsako živo bitje rabi hrane in pijače, torej po nazorih primitivnega človeka tudi človeška duša. Posledica tega mnenja so pogostitve umrlih in pogrebne pojedine. Ti običaji so se ohranili pri kulturnejših narodih le deloma, oziroma so izgubili svoj prvotni pomen. Pogostitev umrlih se vrši takoj po smrti in potem ves čas do pogreba, med pogrebom, ali pa po pogrebu in sicer takoj, ali pa pozneje ob določenih rokih.

Najprej hočemo govoriti o pogostitvi umrlih pred pogrebom. Mrtvim namenjena jedila polagajo poleg mrtvih, na prsa, na glavo, ali pa jim jih dajejo v usta. Pri smrti znamenitih oseb ubijajo razne živali, kakor konje, svinje in jih polagajo okoli mrliča.

Namen teh pogostitev je različen. Nekateri mislijo, da mrlič še lahko oživi, drugi zopet, da se duša le polagoma loči od telesa, oziroma se zadržuje v bližini telesa in potrebuje hrane. Pri nekaterih plemenih so mnenja, da potrebuje duša predloženo hrano na dolgo pot do večnosti in mora razen tega prnesti seboj jedi in pijače za že prej umrle sorodnike.

Naslednji vzgledi naj potrdijo navedeno. Pri Dajakih na Borneu se zberejo vsi sorodniki okrog mrliča. Eden izmed sorodnikov vrže tri pesti riža na mrliča. Pri prvi pesti pripomni: »To je za tebe«; pri drugi pesti: »To pošiljajo umrlim prednikom«, a zadnja pest je namenjena pred kratkim umrlemu rodbinskemu članu. Moravski Huzuli polagajo mrliču na prsi majhne hlebčke, na katerih so napisana imena dotičnih umrlih, ki so jim hlebčki namenjeni.

Jedi, ki jih poklanjajo mrtvim, pokopljejo z mrličem vred, ali pa jih daje domačim živalim.

Nekateri narodi imajo navado hraniti in napajati svoje mrliče med pogrebom. Pri Indijcih se v ta namen ustavi mrtvaški spreved trikrat med potjo k sežiganju.

Ganljiva je poslovitve matere od svojega mrtvega otroka pri Wotjähkih. Neposredno pred pogrebom da mati otroku piti mleka iz svojih prsi kot zadnjo popotnico. Ta navada je baje obstojala tudi pri Hrvatih ob Muri.

Najnavadnejša pogostitev umrlih je polaganje jedi in pijač poleg groba, na grob in v grob.

V prazgodovinskih grobovih se često najdejo prazne lončene posode, iz česar se da sklepati, da je že prazgodovinski človek polagal svojim umrlim v grob poleg predmetov, ki jih je umrl posebno ljubil, tudi jedi in pijače.

Pri starih Egipčanih je tvorila pogostitev umrlih tako rekoč glavni del pogrebnih ceremonij. Prvotno so dajali mrtvim v grob vole, gosi, kruh in raz-

ne sadeže, pozneje pa le še simbole tehi, namreč kipce volov itd. iz kamna ali žgane ilovice.

Kot pijača služi navadno voda, pa tudi vino, pivo in celo žgane pijače. Zanimivo je, da dobijo pri Ceremisih žganje v grob le tisti, ki so ga tudi v življenju radi pili. Umrle tobakarje obdario tudi s tobakom, na Švedskem celo s pipami.

Stari Rimljani so polagali svojim mrtvim v grob poleg jedi in pijače tudi jedilni pribor in čaše. Zelo razširjena je bila pri različnih narodih navada dajati v grob novce. S temi novci si kupi duša umrlega vstopnico v spodnji svet. Grški bakreni denar »obol« je dobil brodnik Charon, ki je prepeljal duše čez reko Styx v spodnji svet.

Iz poslovnih besed na mrtveca sledi, da so smatrali v grob položena darila kot popotnino v spodnji svet, ali pa kot darila, namenjena že prej umrlim sorodnikom. Ti pridatki so nadalje nekaka odkupnina od umrlega, katere mu bi morali položiti v grob vse njegovo premoženje. Z darili skušajo pomiriti in potolažiti duše, ker imajo nekulturni narodi neizmeren strah pred dušami umrlih. Ponekod v Indiji se poslovi sorodnik od umrlega v naslednjimi besedah: »Ljubil sem te v življenju, skušal sem te ozdraviti. Sedaj si mrtev; vzemi naša darila in pridobi si z njimi vstop v spodnji svet, toda ne vračaj se k nam in ne hodi nas mučiti!«

Pri plemenih, ki so imeli, oziroma imajo navado, svoje mrličke sežigati, se mrtvim darovane jedi in pijače z mrlički vred sežgo.

Nič manj pogosto se polagajo jedi in pijače poleg grobov ali pa obešajo na drogove, zasajene poleg grobov. Večjo važnost imajo v tem oziru pijače. Mnoga plemena imajo svoje grobove vedno v bližini potokov in rek, češ da ne bodo duše trpele žeje. Indijanci v Čaku postavijo na grob poln vrč vode. Žalovanje traja, dokler ne izhlapi voda. Najbolj v navadi pa je polivanje groba z vodo, z vinom ali oljem.

Nekatera plemena nasade na grobovih svojih mrtvih razne rastline, kakor maniok, (krompirju podoben sadež) kokosove palme itd. Sadežev, ki jih rode te rastline, ne smejo uživati ljudje.

Polaganje jedi in pijač poleg groba izvira iz nazora, da se je sicer duša že ločila od telesa, a vendar se giblje pro-

sto in se vrača ponovno k grobu, da se nasiti in napije.

Zelo značilna navada pogoščanja umrlih se je deloma ohranila pri Slovencih, posebno v vinorodnih krajih. Tu in tam izlijejo, preden ponese kupico z vinom k ustam, par kapljic na tla rekoč: »Za verne duše v vicah!« Tudi če se vino slučajno razlije, pravijo: »Pa naj bo za verne duše!« Enako postopajo tu in tam tudi, kadar pijejo vodo iz vrča pri delu na polju in travnikih. To pa storijo dandanes pač le iz higijskih ozirov, ker nočejo piti neposredno za predpivcem in poplaknejo mesto, na katerem je pil poprej drug delavec, z vodo.

Naj omenimo še grozno navado nekaterih plemen, ki pokoljejo na grobu umrlega glavarja večje ali manjše število sužnjev ter poškrope grob s svežo krvjo ubogih žrtev. Ta grozna navada ima dvojen namen. Umrlemu glavarju dajo v umorjenih dostojno spremstvo v večnost in potrebno služabništvo na onem svetu, obenem pa jim nudijo v sveži krvi močno hrano za potovanje v večne poljane. Še pred kratkim je slovelo po tej grozni navadi zamorsko pleme Ašanti, kjer so včasih poklali na glavarjevem grobu stotine ljudi. Mnoga plemena so v sedanji dobi nadomestila človeško kri z živalsko. Da je bil ta grozen običaj razširjen nekoč tudi pri indoevropskih narodih, je razvidno iz številnih zadevnih zgodovinskih poročil. Tako na primer nam poroča Homerjeva Ilijada, da je dal Ahil na grobu svojega prijatelja Patrokla zaklati 12 mladeničev.

V mnogih deželah je v navadi pogoštitev umrlih v sobah, kjer so ležali na odru ali pa v bližini hiše.

Na Škotskem mislijo, da se mrtvi vračajo v stanovanja pit in jest in da ne bi duša našla miru, ako ji ne bi nastavili jedi in pijače. Pri Bolgarih polagajo na mesto, kjer je ležal mrlič, 40 dni kamen z gorečo svečo, dušam pa nastavljajo sirovega masla in soli. Prebivalci Ardenov postavijo na mesto, kjer je umrl sedel, tekem 3 dni popoln obed. Jedi razdelijo nato med berače. V Indiji nastavijo umrlemu posodico z rižem in z vodo. K posodam vodi od strehe napeljana nit. Po tej niti prihaja duša k posodam, da se napije in naje.

Doba nastavljanja jedi je različna, vendar pa velja pri večini 40 dnevna doba.

Zanimivo je poročilo o pogrebnih svečanostih po knezu Milošu, ki je bil L. 1860. umorjen v Topčideru pri Beogradu. Na postelji, na kateri je izdihnil,

rabi duša, da prehodi 10 dvoran spodnjega sveta.

Spomin na posameznika polagoma ugasne, ne preneha pa skupen spomin

Pogreb nekega kralja v Uru (4000 let pred Kr. r.) V grobu so našli okostja 59 ljudi in 6 volov, ki so morali slediti svojemu gospodarju v smrt.

je 40 dni gorela sveča, zraven postelje pa je tudi 40 dni ležal hleb kruha in sta stala čaša vina in solnjak.

Na Kitajskem trajajo žalne svečanosti in pogostitve duš 100 dni, katere

na umrle in skupno češčenje in pogoščanje umrlih prednikov. Omenili smo že, kako se pobožni Slovenec spominja vernih duš. Enake navade se najdejo tudi pri nekdanj slovanskih Prusih, pri

Litvinih. Če pađe pri pogrebni pojedini kaka stvar na tla, je ne poberejo, ampak jo pustijo ležati, češ naj bo za uboge duše, za katere se nihče ne zmeni.

Pri mnogih plemenih so še dandanes prepričani, da se duše umrlih ob raznih prilikah vračajo v svoja bivša domovja, kjer pojedjo in popijejo, kar ravno najdejo in se pogrejejo pri domačem ognjišču. Nekateri celo mislijo, da se morajo nalašč nastavljati pijače in jedi, ker blodijo duše okrog in grozovito trpijo zaradi gladu in žeje.

Neko posebnost tvorijo pri nekaterih plemenih hiše duhov: posebne zgradbe v bližini naselbin, kjer ob določenih praznikih polagajo jedi in pijače za duše umrlih prednikov.

Isti pomen ima metanje krušnih drobtin na ogenj, češ naj bodo za ubo-

ge duše. V Krkonoših in v Češkem lesu se ne sme pobrati odtrgana jagoda, ki je padla na tla, ker je bila namenjena ubogim dušam.

Nekateri narodi mislijo, da se duša vrača ob določenih dobah v telo, drugi v glavo, v kođer las, v kipe umrlih ali pa v blazine.

V Peruju so na določeni praznik posadili mumije umrlih vladarjev okrog mize in jim predložili najbolj izbrane jedi in pijače. Enaka navada je bila tudi drugod. Nekateri pripravijo glave umrlih in jih pogoščujejo. Pri Ostjakih obleče vdova hloed v obleko svojega rankega moža. Ta hloed deli celo leto ž njo obed in posteljo. Sioux-Indijanci mislijo, da se duša umrlega zadržuje v kodru las. Golde-zamorci pa imajo posebne blazine za bivališča duše.

H. H.

Tripolitanska pokrajina

Naš cilj je Džebel Garian. Vozimo se čez veliko pustinjaško ravnico Džefaro do strmega robu njene južne meje.

Jutro je sveže in veter piha od jugovzhoda. Noč je ohladila stepe, ki napravljaja sedaj, če jo pogledaš od zelenice Tripoli, vtis popolne puščave. Pas kontinentalnih dun, ki se premikajo, se je prestavil od Tadjure do Tripolija. Pokrajina je pusta, gola, dune so rdečkaste in valovite. Čeprav so te valovite črte precej nizke, se ti vidi pokrajina, če se voziš skozi njo kakšne pol ure, tipična peščena krajina, valovita kakor morje, ki je obstalo sredi gibanja.

Daleč na jugu se pojavi medel košček Džebel Gariana. Sredi ravnice stoji še nekaj osamljenih gričev, ki nimajo z Džebelom nobene zveze. To so tako zvaní otoški hribi, o katerih si znanost še vedno ni na jasnem glede njihovega postanka.

Prvi takšen hrib je 50 km južno od Tripolija pri oazi Aziziji. (Azizija pomeni toliko, kakor bien aimeé, močno ljubljena.) In res! Kako ne bi človek ljubil tega hribčka, tega belega, mirnega, idiličnega kraja, stoječega sredi mogočne ravnine s hišami, vrtovi in vodnjaki, ki v njih nikoli ne usahne voda!

Vzpenjamo se po griču in pridemo do kameloma, ki raziasni pravi značaj terena, na katerem stojimo. Enako-

merno ležeče plasti padajo čudovito proti južni strani. Sestavljene so iz školjkastega apnenca, ki je čudovit gradbeni material. Najbrže so samo zaradi njega napravili od Tripolija do tukaj ozkotirno železnico.

Stojimo na hribu, 50 m nad ravnino, 160 m nad morjem in gledamo. Tam na severni strani vidimo konec ravnine, a ne morja. Na jugu se stopnjema dvigajo skale in pečine Džebel Gariana. Na zapadu in vzhodu gore, ploskovite oblike, ležeče kakor skladowi jure, čeprav pripadajo krednemu sistemu. . . . Zdi se, da stojimo na otoku sredi zelenega morja, kjer se nam nudijo danes rajске barve, ki se bodo jutri mogoče prevrgle v pusto rjavo suho stepe, kjer se bo igral veter s peskom. Zakaj Azizija je vroča poletí. L. 1922. se je celo primerilo, da so imeli dne 13. septembra 58 stopinj vročine — absolutni maksimum ne le za Tripolitanijo, ampak vobče za vse postaje sveta.

Od Azizije dalje kaže površina stepe prav posebno podobo, ki se nam je že večkrat pokazala, vendar še nikoli v taki popolnosti. Prav za prav je in ostane rayna, toda to ravnino pokrivajo verige nizkih gričev, ki so približno vsi enako visoki, okrogli in poraščeni s tako zvanim kamelastim trnjem (zizyphus lotus). Ta slika se enakomerno ponav-

Ija, izjeme se jedva primerijo. Griči so ponavadi samo meter visoki in imajo praviloma do tri metre premera. Oko dobi pri tem nekakšen vtis botaničnega vrta, kjer so rastline enakomerno razporejene in oddaljene.

Kakor pa je primitivna morfologija te dežele, tako stoji, da je v tej pokrajini, njenem bistvu in značaju še danes marsikaj nepojasnjenega. Nekateri zastopajo sodbo, da je podoba teh vegetacijskih gričev podoba dela; drugi menijo, da je to baš podoba razdejanja. In tako ostane bistvo nastanka in pomena teh gričkov nepojasnjeno.

Približali smo se že znatno vzhajajo Džebela. Vegetacijski griči so ostali za nami, zdaj je druga slika, ki obviada pokrajino. Tu in tam vidimo suhe struge rek in plitve lijake. Prekorajčimo reko, ki ni popolnoma izsušena in ugotovimo, da med vsemi temi hudourniki ni niti enega, ki bi dosegel morje. Največji med njimi, ki je pred leti povzročil ob neki poplavi veliko razdejanje Tripolija, se izliva v morje. Pravijo mu Ouadi Medžimin.

Alpska geologija je zelo zamotana, geologija ravnih skladov zelo enostavna — a vendar si lahko pojasnimo v Alpah marsikaj, kar bo tukaj za afriških obrobnih tleh še dolgo zagonetno. Nihče ne more povedati, kako nastane takšen sklad, ki strmo pada proti morju in meri v dolžini več tisoč km.

Stojimo pred podobo zemlje, ki jo ustvarjata obdobji poletja in zime, ki jo obrazilje brezsilni sistem vodovja in čudna pota vetrov ter nepojasnjivi zakon temperaturnih izprememb. Skorja za skorjo se lušči s teh skladov in se zdrobi ter zapade zakonu težnosti, vode in vetra. Nad tem razdejanjem prirode moramo prosto strmeli in tudi strmimo. Potem pa se odpravimo dalje k jamskemu človeku.

V trudu za spoznanjem tega sveta lahko izhajamo od znanosti ali od poezije. Znanost se bavi s podrobnostmi in se trudi, da bi jih pojasnila in razodela. Znanost posreduje vzročne stike. Gledanja, opazovanja stvari pa si na ta način ne moremo pridobiti. Goethe n. pr. je šel to pot. V majhnem, srednjem sistemu je znanost sigurna pot. V velikem sistemu pa ni več potov. Tam je doma spoznanje posredstvom tiste oblike prilagoditve, ki se ji pravi problem in istovetnje.

Pred uro časa smo se vozili pred roparico, ki je bila podobna soku. Sedel je nekaj metrov pred nami ob cesti na nekem trnju. Trije avtomobili so hrumeli mimo njega, on se ni premaknil. Njegov pogled je bil kakor pogled egiptskega jastreba, ki ne pozna bližine in ki okameni pred toliko neskončnostjo. Kako velika je istovetnost med rastlino in človekom, med živaljo in rečjo, med zemljo in klimo — kako velika je prilagodljivost in harmonija vseh stvari napram vsem stvarim! Vročina je lahko simptom, suša lastnost, neskončnost neka posebnost bitja, a raznolikost imen in oznak se le steka v veliki enovitosti. Vse nasprotno končuje v vseobsežni istoobličnosti tega sveta, ki je vseh stvari bistvo in usoda, podoba in začetek.

Ljudje v votlinah

Cesta je postala slaba, vozila vozijo počasneje. Čez pičlo uro uzremo središče Gariana: tu je sedež italijanskega poveljstva. Desno od ceste pa vidimo na terenu, ki je prisljen ob gorati svet, ogromen pravokotnik, posejan z nešteti kočami. Tam bivajo italijanske kolonialne čete, to so hiše askarijev. Udeleženci ekspedicije vrisče od veselja: vendar bomo videli tudi nekaj živega v tem enoličnem mrtvilu!

Na severu in severozapadu se je razprostiralo nekaj nedoglednega. To je bila Džefara, segajoča do morja, ki se je samo skozi steklo dala ločiti od zelenega morja ravnine. Za oko pa je bilo vse to v skupno morje z zelenimi in višnjevim senčami, v daljavi sinje in v bližini obzorja bledejšee, medlejše . . . Kaj pa tista sočno zelena barva? Ah ne, saj ni zelena, saj obsega tisoč odtenkov. A moral bi navesti imena vseh kamnov, če bi hotel točno označiti nijanse . . . Smaragd, amazonski kamen, yade, akvamarin, sinjezeleni safir, zeleni turmalin — to so le nekatere boje . . .

Po obedu smo se napotili v askarsko vas. Prav za prav je to velikansko taborišče in spominja na srednjeveške slike. Oficirji so nam razkazali pravcati vojaški ostrog, raztolmačili so nam koče iz ila valjaste oblike, kjer ne žive le vojniki, ampak tudi njihove žene in deca . . .

Vojaki so bili našega obiska zelo veseli. Začeli so se zbirati k »fantaziji«, kakor imenujejo vojaške svečanosti. Razpostavili so se v več skupin in tleskali z rokami, pihali so v rogove, bali

po pločevini, v srednjem koločaja pa se je razvil ples s puškami. Hrup je naraščal, navdušenje se je stopnjevalo... In zdajci je dal poveljnik ukaz, naj zajahajo konjiki konje. Potem so nastopile kamele, živali najčistejše vrste, skrbno negovane, krasno osedlane in vredne najboljših vojščakov... Čeprav niso bile tako iskre kakor konji, so se zdele bolj zaupljive in dasi niso bile tako zdresirane, so bile videti zanesljivejše.

Iz vojaškega taborišča smo odrinili še nekaj kilometrov dalje. Prišli smo do votlinskih bivališč domačinov. To so pravcati krtji rovi. Ljudje žive pod zemljo, iz katere rasejo oljke. Pred vsakim bivališčem je vodnjak, v jamo pa vodi predor, ki je zaradi varnosti več ali manj zazidan. Nihče ne ve, koliko ljudi živi tukaj v votlinah, ki imajo včasih še eno ali dve nadstropji — za krmo in živali. Ljudje prebivajo na dnu, okoli bivališča pa so shrambe in skladišča za živila.

Posebno zanimivo je, da ti prebivalci ne žive pod eno streho s kozami, ovčami in kuretino; živali imajo ločen prostor, da, niti pes in mačka nista tovariša človeka v teh krajih. Ogledali smo si te »luknje« in ugotovili, da ni v njih nobene stiske. Prebivalci ne spe nikoli v kuhinjah. Prostora imajo dovolj. Njih izbe so čedne, v nekaterih primerih naravnost komfortne.

Peljali so nas tudi v podzemsko sinagogo. Jamski prebivalci tistega kraja so očitno židje. V sinagogi smo videli prizore in običaje, ki spominjajo na sveto pismo stare zaveze. Pri plamenu lučke je starec čital Genezo: »In Lot je odšel iz Zoarja in je ostal na gori s svo-

jima hčerškama, ker se je bal ostati v Zoarju; in je ostal z obema hčerškama v neki votlini...« V drugem delu svetišča so nam pokazali dragoceno omaro z zavetki Thore, Mojzesovimi zakoni, ki je očitno prastar in legendaren dokument najčistejšega židovstva. Na tem potu ogledovanja so nas spremljali krasni otroci. Zbolelo me je do srca, ko sem se spomnil starih patrijarhalnih časov...

Ti ljudje, sem mislil, so zaupali vse, kar imajo, svoje najdragocenejše, telo in življenje zemlji. Čemu — na to vprašanje dobimo odgovor, če pomislimo na klimatične in gospodarske razmere. Toda biti mora poleg tega še neki neznan iracionalen vzrok. Znabiti tisti, ki je zapisan na koncu Mojzesovih bukev z besedami: »Prah si in v prah se boš povrnil...«

CILINDER

Ob odkritju novega spomenika v Ljubljani si videl razmeroma malo visokih črnih klobukov. Pred vojno bi se jih bilo zbralo vse črno ob tolikšni slovesnosti. A ne žalujemo za pokrivalom, ki le povečuje praznino v glavi in ki ga je rodila pustna šema. *Times* je namreč pisal 16. januarja 1797: »John Hetherington, kramar na Strandu, je bil pozvan pred lorda majorja, kateri ga je obsodil zbog mešanja in razburjanja množice na 500 funtov globe. Mr. Hetherington se je z očitnim namenom, da bi plašil ljudstvo, pokazal na javnem prostoru v čudnem klobuku visoke oblike in jako svetle svilene preobleke, ki je s svojim bleskom kar vid jemala.« Niso li Nemci to naglavje pravilno krstili z »Angströhre«?

Današnja umetniška priloga

Večer ob Voglajni v Celju po originalu Sv. Erhartiča

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Knafljeva ul. 5.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA četrletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVAŠKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Ivo Erhartič

Večer ob Voglajni v Celju